

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
ДЕРЖАВИ»**

(28-29 червня 2019 року)

Харків
2019

УДК 340.13(063)
Р 45

Реформування правової системи держави. Матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 28-29 червня 2019 р.). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2019. – 100 с.
ISBN 978-617-7640-60-7

У збірнику представлені матеріали науково-практичної конференції «Реформування правової системи держави». Розглядаються загальні питання історії та теорії держави та права, конституційного, муніципального права, права Європейського союзу, цивільного, адміністративного права та процесу, кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінології та інше.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться юридичною наукою, а також для широкого кола читачів.

УДК 340.13(063)

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Денисенко В.В. АНАЛІЗ ПРАВОРозУМІННЯ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ	5
Корнейко О.М. ДЕРЖАВНИЙ РЕЖИМ СРСР У ХРУЩОВСЬКИЙ ПЕРІОД: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	9
Макарова Л.Р. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ КАТЕГОРІЇ «ФУНКЦІЇ ПРАВА».....	12
Чумакова Н.С. ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОУСТРОЮ ТА СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ І НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ	16

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Антонюк С.А. ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	21
Білан О.П. ЗАКОННІСТЬ ЗМІСТУ ЯК УМОВА ДІЙНОСТІ ПРАВочИНУ	23
Лехов О.С. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПИСУ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	29
Панченко І.С. НОТАРІАЛЬНІ АКТИ У ПРОЦЕДУРІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ДОГОВОРІВ ВІДЧУЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА.....	32

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Єлькіна Н.В. СУБ'ЄКТИ АВТОРСЬКИХ ВІДНОСИН.....	37
--	----

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Яворовенко Н.М. ВИКЛЮЧЕННЯ УЧАСНИКА ЗІ СКЛАДУ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ ТА УКРАЇНИ	41
--	----

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Серко Д.П., Алексєєнко І.Г. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЩО ВИЇХАЛИ ЗА МЕЖІ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ	46
--	----

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Лівак А.П. ЩОДО ОСНОВНИХ ПРАВОВИХ І ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ І ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	50
--	----

Педіна Д.А. АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В ЮСТИЦІЇ.....	55
Черняхівич І.Е. СТРУКТУРА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО СПОРУ У СФЕРІ ДЕРЖАВНО-СЛУЖБОВИХ ВІДНОСИН ЯК ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА	59
Яковенко М.Б. ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ: ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ	63
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ	
Горелік Д.С. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	67
Долішняк Х.В. МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ	69
Драган І.В. РОЛЬ ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ РЕВІЗІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ ТА МЕХАНІЗМУ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	73
Конський В.Ю. СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ ЗАКЛИКІВ ДО ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ	77
Краснов О.В. ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІЗ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ	81
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ	
Бондаренко-Берегович В.В., Цибух А.С. ПРОБЛЕМАТИКА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ	85
Голобородько В.В. РОЗШИРЕННЯ ГРАНИЦЬ МАФІОЗНИХ СТРУКТУР	88
Максимов Р.Р. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗА УЧАСТІ АДВОКАТА ТА СПЕЦІАЛІСТА	91
Петрук В.С., Сливка І.Ю. МОЖЛИВІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ НАЯВНОСТІ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ АБО ЇХ ЗАЛИШКІВ В СЛІДАХ ПАПІЛЯРНИХ УЗОРІВ.....	94

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Денисенко В.В.

студент,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

АНАЛІЗ ПРАВОРОЗУМІННЯ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Для сучасного правового дискурсу, незважаючи на різноманіття інтерпретацій сутності права, характерною рисою є переважання «системного» підходу. Поняття «системність» як у філософії права, так і в юридичній науці має досить широкий спектр значень. Системний підхід є одним з основних у методології наукового пізнання. Реалізація дозволяє розглянути будь-який складний об'єкт комплексно, у сукупності його ознак, аспектів та функцій. Доцільність і необхідність системного підходу до дослідження праворозуміння зумовлюється тим, що цей об'єкт, як вказує Т. Дудаш, є складним та цілісним соціальним явищем [1, с. 125]. Слід проводити аналіз поглядів учених-юристів на особливості праворозуміння, генезу відповідних підходів [2, с. 56]. Вважаємо за доцільне відмітити, що автором термін «праворозуміння» розуміється як явище багатовимірне, неоднозначне, але водночас єдине, цілісне та таке, що постійно розвивається.

Проблематиці актуального питання присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних вчених. У своїх дослідженнях вчені реалізують системний підхід, зокрема: вивчають структуру праворозуміння (Т. Андрусак, Г. Лук'янова, С. Максимов, інші), його функції (Г.Дж. Берман, Р. Давид, Т. Дідич та ін.), умови становлення (Т. Бондарук, В. Дудченко, Р. Луцький, К. Шелестов. інші), зміни парадигм у юриспруденції як підґрунтя трансформації праворозуміння (О. Геселев, О. Дергільова, Ю. Оборотов, С. Поленіна) тощо. Проте, потенціал використання системного підходу для опису явища праворозуміння використаний не повною мірою, що обумовлює актуальність та доцільність обраного напрямку дослідження.

Метою статті є дослідження праворозуміння шляхом застосування системного підходу, зокрема аналізу його структури, функціонального призначення, встановлення взаємозв'язків праворозуміння із зовнішнім середовищем і виявленням відповідних чинників.

Система права – складний багаторівневий комплекс. З позиції системного підходу слід розглядати характер взаємозв'язків та взаємодії між складовими елементами системи права, цілісність системи, фактори зовнішнього середовища, які впливають на її формування. У соціальних науках існує ще одне основне поняття, на перший погляд тотожне поняттю «система». Це поняття «структура» [3, с. 45]. Структура – це сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей за різних зовнішніх і внутрішніх змін

У цілісній структурі праворозуміння Г. Лук'янова виокремила такі компоненти, як суб'єкт, об'єкт і зміст. Суб'єктом праворозуміння є конкретна людина, особистість, такі суб'єктивні властивості, як світогляд, освіта, рівень правової компетентності, ставлення до права, загалом правосвідомість, яка дозволяє оцінити певне правове явище, стають внутрішніми чинниками праворозуміння. Можна виокремити такі групи суб'єктів праворозуміння:

– пересічні громадяни, які не мають юридичної освіти, що зумовлює звичайний рівень їхньої правосвідомості; буденно-емпіричне праворозуміння ґрунтується на їх власному досвіді й уявленнях про право з урахуванням національних і цивілізаційних особливостей; не відокремлюють чітко право від моралі;

– професійні правники – особи, що мають юридичну освіту й залучені до правничої діяльності, що поряд з особистим досвідом зумовлює у них професійну правосвідомість і відповідний рівень праворозуміння;

– вчені-правники – особи, що мають юридичну освіту, проте не здійснюють правничу діяльність. Науковий рівень правової свідомості формується у них як результат проведення досліджень у галузі юриспруденції.

За умови проведення особою як професійної, так і наукової діяльності у галузі юриспруденції у неї розвивається інтегрований, на наш погляд, найвищий рівень праворозуміння [4, с. 6-8]. Об'єкт праворозуміння науковці розглядають як явище, що відображене у людській свідомості посередництвом поняття, яке позначається терміном «право» та оцінюється як корисне для задоволення потреб існування й розвитку

певного суб'єкта (П. Рабінович). Наприклад, за визначенням А. Міцкевича, яке у своїй праці наводить Р. Луцький, це – явище, що не лише відображає поняття права, але включає й інші загальнотеоретичні категорії та поняття, що охоплюють всю систему правових явищ, а також філософські та соціологічні категорії, які відображають зв'язки права з іншими соціальними явищами. Змістом праворозуміння, згідно наукових результатів Ю. Кривицького [5, с. 78-120], є знання про сутність і зміст права як особливого соціокультурного явища, про його функціонування та призначення у житті людини, суспільства і держави, а також його характеристика й оцінка у правосвідомості. Такі знання мають теоретичний характер, є знаннями про сукупність внутрішніх зв'язків, загальних і специфічних закономірностей розвитку правової дійсності; це – загальні уявлення, знання (ідеї, концепції, вчення, доктрини чи теорії) про право, добуті у ході пізнавальної діяльності суб'єкта.

Зміст праворозуміння формується в особи як результат відповідної пізнавальної діяльності. Оцінити певне правове явище дозволяє правосвідомість. Праворозуміння, за М. Вопленко та М. Кобзюрою, – є системостворюючим стрижнем правової свідомості як форми освоєння й відображення правової дійсності, опосередкованій через систему ідей, поглядів, теорій, настроїв, емоцій. Праворозуміння, як акцентує Т. Михайліна, перебуває у взаємозв'язку з правосвідомістю, а через неї – із системою права та юридичною практикою, у зв'язку з чим якісні зміни у середині останніх можливі лише за умови зміни праворозуміння як базису їх розвитку та перетворень.

Свого часу І. Фарбер (радянський період), на основі суттєвих, на його думку, ознак правосвідомості сформулював її визначення так: «Правосвідомість є формою вираження суспільної свідомості, яка собою являє сукупність правових поглядів і відчуттів, що володіють нормативним характером і включають в себе як знання правових явищ, так і їх оцінку з точки зору класової (чи загальнонародної) справедливості, а також нові правові вимоги, які відображають економічні, політичні потреби та інтереси суспільного розвитку. Взаємозв'язок праворозуміння і правосвідомості підтверджується у ході аналізу їхнього функціоналу, результати якого дозволяють стверджувати: функції правосвідомості та праворозуміння корелюють між собою. Так, правосвідомість виконує такі функції: інформативно-пізнавальну / гносеологічну; оціночну / емоційно-ціннісну; регулятивну; функцію розвитку правової думки. Функціями

праворозуміння є: світоглядна; аксіологічна, евристична, прогностична, організаторська [5; 6].

Розглядаючи праворозуміння широко, можна помітити його очевидний взаємозв'язок із зовнішнім середовищем і зумовленість відповідними чинниками. Передусім слід зазначити, що праворозуміння розвивається у системі загального розвитку суспільства, водночас на певному етапі і в конкретній державі детермінується конкретними соціально-економічними, політичними, культурними, географічними, демографічними особливостями [6, с. 87-90].

Розуміння права завжди спиралося на загальне світорозуміння, уявлення про закономірності існування природи і суспільства. Юридична наука, акцентує А. Заєць, не тільки акумулювала підходи до філософського осмислення дійсності, а й застосувала їх для пояснення правових систем. Метафізика і діалектика, раціоналізм та емпіризм, натуралізм і антропологізм, ідеалізм і матеріалізм знаходили відгук у правових ученнях, відтворювались у відповідних моделях права.

У сучасному правознавстві досить значного поширення набула типологія праворозуміння на підставі критерію «форма вираження – суспільна свідомість – реальні суспільні відносини», розроблена ще на початку ХХ століття Н.Н. Алексеєвим, що є підтвердженням центральної ролі правосвідомості не лише у розумінні права, а й в усіх його фактичних проявах. Хоча можна повністю погодитися з твердженням, що панівний тип праворозуміння є однією з важливих умов, яка визначає специфіку розуміння джерел права, але справедливо й інше: більшість концепцій праворозуміння, а отже, і базових типів набули закінченого вигляду не виключно умоглядно, а в процесі глибокого міждисциплінарного аналізу, коли на філософському рівні обґрунтовувалась провідна роль (та підносились до ролі єдиного можливого права) певного виду соціальних регуляторів, які фактично функціонують у суспільстві.

З проведеного дослідження можна зробити такі висновки. Праворозуміння як феномен – багатовимірне, неоднозначне, водночас єдине, цілісне явище, що постійно розвивається. Саме тому його доцільно й необхідно розглядати з позицій системного підходу. Воно постає як сукупність суб'єкта, об'єкта і змісту як його взаємопов'язаних, взаємозумовлених і взаємозалежних складників. Функції правосвідомості та праворозуміння як її системотвірного стрижня корелюють. Праворозуміння детермінується соціально-економічним,

політичним, культурним, географічним, демографічним та іншими чинниками зовнішнього середовища, загальним рівнем розвитку науки, юридичної теорії та практики.

Список використаних джерел:

1. Дудаш Т. Праворозуміння: антропологічна сутність. Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): статті учасників Другого всеукраїнського «круглого столу» (Львів, 1-2 грудня 2006 р.). Львів: Край, 2007. С. 131-144.
2. Кравчук М.В. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 10-21.
3. Андрусяк Т.Г. До питання про співвідношення праворозуміння та правової думки. *Альманах права: Праворозуміння та правореалізація: від теорії до практики*. 2011. Вип. 2. С. 66-67.
4. Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І. Філософія права: підручник. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 472 с.
5. Кривицький Ю.В. Праворозуміння як світоглядний і методологічний фундамент правової реформи. *Право і суспільство*. 2017. № 5. Ч. 2 С. 5-30.
6. Лук'янова Г.Ю. Праворозуміння як категорія доктринальної правосвідомості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 19-22.

Корнейко О.М.

аспірант,

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки*

ДЕРЖАВНИЙ РЕЖИМ СРСР У ХРУЩОВСЬКИЙ ПЕРІОД: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Тенденції сучасного розвитку суспільних відносин нерозривно пов'язані з подіями минулого, оскільки в контексті лінійності часу простежуються чіткі причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями та сучасними реаліями.

Українська держава розбудувалася на підвалинах радянської епохи, а тому період «хрущовської відлиги» в СРСР можна вважати містком між державним устроєм сучасної України та тоталітарною системою, що

існувала за часів правління Й. Сталіна. Це актуалізує значення дослідження державного режиму СРСР у період «хрущовської відлиги» у сучасних умовах.

Питання державного устрою СРСР у згаданий період варто вважати складним та дискусійним у контексті історично-правового аналізу, оскільки провідні дослідники історичної науки обмежуються визначенням державного устрою за часів Хрущова як режимом боротьби зі сталінізмом, хоча насправді зазначене питання потребує більш глибокого та ґрунтовного дослідження. У контексті визначення державного режиму СРСР за часів «хрущовської відлиги», варто зазначити, що цей період становив собою наступний етап розвитку тоталітарної системи, який був досконалішим за сталінську модель.

Процес десталінізації, безперечно, приніс свої позитивні результати, зокрема, більш м'якою стала каральна система, але тотальна ідеологізація суспільства певною мірою компенсувала відсутність жорстких каральних заходів, створюючи у широких верств населення тільки ілюзію демократичних перетворень та втілення ідеї народовладдя в життя.

На території України, Хрущовський період став початком ряду важливих трансформаційних процесів у суспільно-політичному житті. Заходи, прийняті в цей час, мали суттєвий вплив на життя населення, зокрема, стосуючись поліпшення соціального, правового та побутового становища громадян. Позитивні оцінки цієї історичної епохи в контексті зазначених аспектів досі побутують у сучасних академічних дослідженнях. З іншого боку, Хрущовський період характеризується початком системної кризи радянського ладу і, що найбільш важливо, радянської практики взаємовідносин зі світовою спільнотою [1, с. 9].

Окремі науковці стверджують, що розбудовуючи черговий етап тоталітаризму на запереченні сталінізму, в основі якого лежав майже середньовічний авторитаризм, творці «відлиги» на перший план висунули ідею розширення народовладдя (звичайно ж, у тоталітарному розумінні) як однієї з форм утвердження нової влади, і на зміну жорстким репресивним інструментам сталінської доби приходять більш тонкі і гнучкі – контрольно-адміністративний і пропагандистсько-ідеологічний [2, с. 124].

Дослідники історичної науки вважають, що реформаторські зусилля влади у першій половині 1960-х років виявилися слабкими й неспроможними. На противагу вищезазначеному, завдяки очевидній

підтримці з боку номенклатури, кращі перспективи відкривалися перед прихильниками згортання десталінізації, котрі обстоювали консервативно-помірковані тенденції стабілізації суспільно-політичних і соціально-економічних процесів, відмову від реформ і зміцнення характеристик, властивих комуністичній системі [3].

В глобальному контексті, період «хрущовської відлиги» може бути розглянутий як ілюстрація теорії тоталітаризму в її класичному розумінні. Тоталітарні режими неможливі в статичному прояві, і динамічний розвиток є необхідним аспектом їхнього існування. Так, Хрущовський період був часом кардинальних змін у порівнянні з попередньою сторінкою в історії Радянського Союзу – епохою сталінізму. «Відлига» стала своєрідною відповіддю на виклики сталінізму, урізноманітвивши розуміння динаміки державного режиму СРСР. Водночас, закономірне встановлення цієї форми державного режиму проілюструвало послідовність трансформації, через яку проходять недемократичні режими, на конкретному прикладі.

Підсумовуючи результати наукового дослідження, варто наголосити на тому, що існує певна антагоністичність у питанні визначення державного режиму за часів «хрущовської відлиги». З одного боку, якщо оцінювати діяльність М. Хрущова у контексті відносності до сталінської епохи, то дійсно можна спостерігати суттєву лібералізацію режиму державного управління. На противагу вищезазначеному, неупереджена оцінка діяльності М. Хрущова за абсолютними показниками засвідчила, що державний режим «хрущовської відлиги» варто вважати яскравим зразком послідовної трансформації антидемократичних державних режимів.

Список використаних джерел:

1. Киридон П. Роль партійно-державної номенклатури Української РСР на останньому етапі хрущовської десталінізації (перша половина 1960-х років) [Електронний ресурс] / П. Киридон // Уманська старовина. – 2017. – Режим доступу: <http://usj.udpu.edu.ua/article/view/130418/126034>
2. Концур В.В. Псевдodemократична лексика у тоталітарному дискурсі часів «відлиги» / В.В. Концур // Актуальні проблеми дискурсології: збірник тез доповідей. – 2017. – С. 123-127.
3. Українське суспільство: від пізнього сталінізму до хрущовської «відлиги» / В. Даниленко, Н. Лаас, М. Смольницька // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К., 2014. – Вип. 19. – С. 5-19.

Макарова Л.Р.

аспірант,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ КАТЕГОРІЇ «ФУНКЦІЇ ПРАВА»

Сутнісна характеристика феномену права вимагає з'ясування спрямованості його впливу на поведінку учасників суспільного життя, що не обмежується її регулюванням та охороною. Більше того досліджувана загальнотеоретична категорія не знайшла своєї однозначної інтерпретації в сучасній юридичній науці, а окремі їх суттєві ознаки, а також форми прояву досліджуваного явища правової дійсності або ж носять дискусійний характер, або залишилися поза увагою правників.

Як методологічною основою дослідження автор скористався гносеологічними можливостями функціонального методу пізнання. Його сутність відображається у виокремленні форм взаємодій функцій судової влади та функцій правових актів судової влади, визначення їх місця і значення в правовому регулюванні суспільних відносин. Основу функціонального методу за Р. Мертоном складають три головних постулати: 1) функціональної єдності цілого (узгоджене функціонування всіх його частин); 2) універсального функціоналізму (функціональність відображає корисність усіх соціальних явищ); 3) функціональної необхідності [1, с. 83].

Зауважимо, що смислове навантаження терміна «функція» залежить від того, в якій галузі наукових знань він уживається. У біології під функцією розуміється самодостатня специфічна діяльність організму або окремого органа (головного мозку, кінцівок тощо); у кібернетиці функція означає цілеспрямовану дію певної системи (структури); в математиці функція – перемінна величина, що змінюється залежно від зміни іншої величини [2, с. 375].

У найбільш загальному абстрактному розумінні (але в межах правничої науки – *авт. Л.Р. Макарова*) функція, як стверджує Є.В. Бурлай – це спосіб, прояв активного й ефективного існування елемента системи, у результаті якого інші елементи і система в цілому набувають необхідних якостей та дістають змогу нормально (оптимально) існувати і функціонувати (стверджуватися, розвиватися, нарощувати зовнішню

експансію, виконувати власні специфічні функції тощо). Приблизно так право співвідноситься із суспільним цілим – саме як елемент суспільства зі специфічним функціональним навантаженням. Взаємодіючи з іншими формами суспільної свідомості (мораль, релігія, наука тощо), право гармонізує складне суперечливе суспільство, виступає об'єктивним чинником його самозбереження і саморозвитку [3, с. 825].

Функціональність права вчений убачає в його ефекті. Конкретний причинно-наслідковий зв'язок між фактом існування права та спокійним упорядкованим, відносно рівноважним існуванням суспільства і відтворює його функцію. Якщо ж спостерігається не один, а декілька причинно-наслідкових зв'язків, можна говорити відповідно про ряд функцій [3, с. 825].

Принадно відзначити, що в загальнотеоретичній юридичній науці слово «функція» вживається як складова багатьох термінів: «функції держави», «функції права», «функції правосвідомості», «функції правової культури», «функції правового регулювання» та ін. У межах цього дослідження акцентуємо увагу на загальнотеоретичних категоріях, що утворюють такий необхідний понятійний ряд: «функції права» (правові акти є однією з форм буття права), «функції правових актів» (правовий акт є родовим поняттям по відношенню до правового акта органу судової влади та правового акта посадової особи судової влади), «функції правових актів органів судової влади» і «функції правових актів посадових осіб судової влади».

Аналіз наукової та навчальної юридичної літератури з предмету дослідження свідчить про те, що категорія «функції права» інтерпретується вченими по-різному. З цього приводу О.В. Зайчук і Н.М. Оніщенко відзначають, що в юридичній науці поняття «функція» характеризує соціальну роль держави та права. Майже віковий досвід активного використання поняття «функція права» сьогодні не дозволяє констатувати наявність єдиного погляду на цю проблему. Якщо синтезувати численні судження вчених з цього питання, то можна зробити висновок, що під функцією права розуміють або соціальне призначення права, або напрями його правового впливу на суспільні відносини, або і те й інше разом. Важливим у методологічному плані є зауваження вчених щодо недоцільності ототожнення або протиставлення напрямів правового впливу соціальному призначенню права і, навпаки. Розкриваючи зміст якої-небудь функції права, необхідно постійно мати

на увазі зв'язок призначення права з напрямками його впливу і, навпаки – визначеність останніх призначенням права [4, с. 316-317].

Як загальнотеоретичній категорії, функції права, на думку вчених, притаманні такі суттєві ознаки: 1) вона обумовлена сутністю права та визначається його призначенням у суспільстві; 2) характеризує напрям необхідного впливу права на суспільні відносини, тобто такого, без якого суспільство на даному етапі розвитку не може існувати (регулювання, охорона, закріплення певного виду суспільних відносин); 3) виражає найбільш суттєві, головні риси права і опосередковує здійснення завдань, що постають перед правом на даному етапі розвитку суспільства; 4) характеризується динамізмом, оскільки є напрямом активної дії права; 5) постійність, як необхідна риса функції права, характеризує стабільність, безперервність, досить довгу її функціональність [4, с. 318].

М.В. Цвік і С.П. Погребняк з приводу питання, що розглядається нами, зауважують таке: «в юридичній науці функції права розглядають як головні напрями його впливу на суспільні відносини або як реалізацію його соціального призначення». Під цим поняттям вчені розуміють головні напрямки впливу права на суспільні відносини, які визначаються соціальним призначенням права в різних сферах суспільного життя [5, с. 154].

На думку дослідників, категорія «функція права» характеризується такими ознаками: 1) це головні напрямки впливу права на суспільні відносини, з якими пов'язана необхідність існування права як соціального явища; 2) вони виникають і змінюються об'єктивно на кожному конкретному етапі розвитку суспільства; 3) вони відображають сутність усіх правових явищ, які існують у суспільстві: власне права, механізму правового регулювання, правової культури суспільства, правової свідомості, правових традицій тощо; 4) їх зміст визначається соціальним призначенням права у суспільстві, що може або визнавати людину найвищою соціальною цінністю і виходити з її загальнолюдської цінності, або закріплювати пріоритет класових чи групових цінностей перед загальнолюдськими; 5) вони не можуть бути тимчасовими; характеризуються безперервністю дії і водночас, зміною змісту залежно від розвитку суспільних відносин; 6) вони відображають найбільш істотні риси права, спрямовані на здійснення його найважливіших завдань; 7) є об'єктивно необхідними напрямками правового впливу на

суспільні відносини, без яких не можливе нормальне існування суспільства [5, с. 154-155].

Як стверджує В.Ф. Погорілко, функції права – це напрями або види впливу права на суспільні відносини, в яких виражається роль і призначення права у суспільстві й державі, його соціальна цінність та найважливіші риси. Важливе значення в плані розуміння досліджуваного поняття має теза вченого про те, що функції права реалізуються через систему права (галузі, інститути, норми права тощо), через нормативно-правові акти, договори, прецеденти та акти застосування права, а також шляхом відповідної діяльності органів державної влади [6, с. 313].

Аналіз вищенаведених підходів до розуміння поняття «функції права» дає підстави для таких умовиводів, що мають методологічне значення: 1) вважаємо достатньо обґрунтованим судження про функції права саме як основні (головні) напрями впливу права на суспільні відносини; 2) натомість недостатньо обґрунтованою є теза правників про досліджуване явище як соціальне призначення права. Методологічно коректнішим буде теоретичне положення про функції права як основні напрями впливу права на суспільні відносини, в яких (через які) виражається його сутність та соціальне призначення; 3) недостатньо переконливою в плані характеристики функцій права вважаємо тезу про те, що вони (йдеться про функції права) відображають сутність усіх правових явищ. За умови визнання істинності цього судження безпідставно розширюється кількісний аспект впливу досліджуваного явища правової дійсності на суспільні відносини; 4) недостатньо аргументованим вважаємо твердження про функції права як види його (права) впливу права на суспільні відносини. Підтвердженням цьому слугує той факт, що в сучасній правничій науці термін «види впливу права» не має свого точного смислового значення.

Список використаних джерел:

1. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 495 с.
2. Новий тлумачний словник української мови. – [вид. 2-ге, випр.]. – К.: Аконт, 2006. – Т. 3. – 862 с.
3. Бурлай Є.В. Функції права // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Х.: Право, 2016. Т. 3 Загальна теорія права / Редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені

В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. – 2017. – 952 с.

4. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Функції права // Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.

5. Цвік М.В., Погребняк С.П. Функції права // Загальна теорія держави і права: [підручник] / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; [за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина]. – Х.: Право, 2009. – 584 с.

6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К.: Українська енциклопедія, 2004. – Т. 6: Т-Я. – 768 с.

Чумакова Н.С.

студентка,

Сєвєродонецький інститут ПрАт

«ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом»

ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОУСТРОЮ ТА СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ І НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

Судова реформа, що проводиться і поки не завершена в нашій країні, загострила інтерес до організації судоустрою та судочинства в Україні, їх генезису, основних етапів еволюції та напрямів реформування. Тому завдання даного дослідження – узагальнення певних закономірностей, тенденцій і традицій, властивих для української організації правосуддя і проявляються в ході радикальних судових реформ сьогодення.

Метою даної роботи є розгляд особливостей організації судоустрою та судочинства в Україні, напрямків їх основного реформування.

Концептуальні засади, напрями й тенденції еволюції судової влади стали об'єктом дослідження таких учених, практичних фахівців, суддів, як: В. Маляренко, О. Костенко, С. Ківалов, В. Онопенко, М. Оніщук, М. Орзих, В. Тертишник та багатьох інших. Проте на сьогодні існує нагальна потреба ефективного реформування всіх ланок судової системи України, а відмінність поглядів полягає в обранні певного методу такого реформування.

Виклад основного матеріалу. Правосуддя виступає фактором цивілізації, прогресу та оновлення в суспільстві, і в цьому перш за все виражається його соціальна цінність. Історія судових реформ дозволяє

проаналізувати процес модернізації судоустрою та судочинства, ступінь реалізації цілей удосконалення суду і процесу в конкретні історичні періоди.

Сьогодні, система правосуддя України не виконує поставлені перед нею завдання на належному рівні. Основними чинниками такої ситуації є:

- низький рівень правової культури та правової свідомості суспільства;

- розповсюдженість корупційних явищ у сфері правосуддя;

- недосконалість кадрового планування в системі судової влади;

- збереження факторів залежності суддів від виконавчої та законодавчої гілок влади, зокрема, наявність конституційних положень, які стримують посилення незалежності суддів;

- абсолютизація принципу про поширення юрисдикції судів на всі правовідносини; недосконалість процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів осіб, у тому числі нерозвинена система альтернативних методів вирішення спорів;

- недосконалість методик визначення оптимального кількісного складу суддів та чисельності працівників апаратів судів відповідно до навантаження; непропорційне робоче навантаження на суддів і працівників апарату судів та відсутність механізмів оперативного вирівнювання навантаження на суддів, що знижує якість правосуддя;

- недосконалість бюджетного планування і управління в системі судової влади та відсутність єдиних методологічних підходів у плануванні видатків судів;

- недостатній рівень єдності та послідовності судової практики; відсутність чи недостатній рівень використання можливостей сучасних інформаційних систем (електронне правосуддя);

- низький рівень публічності сфери правосуддя та довіри до судової системи взагалі і до суддів зокрема [4].

Згідно стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, серед першочергових реформ, які необхідно впровадити в Україні, особлива увага приділяється судовій реформі, метою якої є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки.

Отже, в умовах сучасності, українська система судочинства та судоустрою зазнає значних змін. Наразі, реформативний процес знаходиться в стадії реалізації, тому його наслідки можна лише спрогнозувати.

Серед основних завдань судової реформи можна виділити:

- створення сильної, авторитетної і самостійної судової влади, організація якої здатна була б забезпечити ефективність судового захисту прав та свобод людини і громадянина [4];

- забезпечення доступності правосуддя шляхом поширення юрисдикції судів на всі правовідносини;

- удосконалення судових процедур вирішення справ, зокрема порядку оскарження і перегляду судових рішень, у напрямку посилення процесуальних гарантій справедливого розгляду і вирішення справ;

- зміна пріоритету у співвідношенні публічних і приватних інтересів при вирішенні судових справ на користь останніх; підвищення статусу суддів, їхнього професіоналізму, посилення гарантій незалежності суддів.

9 вересня 2017 року Верховна Рада розглянула правки закону Президенту України № 6232 «Про реформування судової системи України». Закон передбачає зміни в ряді кодексів і нормативно-правових актах, що регламентують діяльність судів-господарський і цивільний процесуальні кодекси, Кодекс адміністративного судочинства та інші акти. Судова реформа передбачає внесення змін і до Конституції, і до законодавства про судоустрій. Реформа передбачає введення нових судових інстанцій – створення патентного та антикорупційного судів. Реформа торкається трансформації всієї вертикалі судової системи, включаючи реорганізацію Верховного Суду і передачу під його відповідальності розгляду справ в компетенції вищих спеціалізованих судів [1].

Створення антикорупційного суду пов'язане із зобов'язаннями України перед МВФ в рамках співпраці з підписаним Меморандумом про економічну та фінансову політику в березні 2017 року. Уряд зобов'язувався до середини літа поточного року підготувати законодавчу базу для створення окремого судового органу – антикорупційних судів.

07.06.2018 Верховною Радою України прийнято Закон України № 2447-VIII «Про Вищий антикорупційний суд» (далі – Закон № 2447-VIII), яким визначено, зокрема, статус та завдання, підсудність справ Вищого антикорупційного суду, вимоги до кандидатів на посади

суддів Вищого антикорупційного суду, порядок зайняття посади, а також додаткові гарантії безпеки суддів цього суду.

21.06.2018 Верховною Радою України прийнято Закон України № 2470-VIII «Про утворення Вищого антикорупційного суду».

Закон № 6232 – один з основних в системі трансформації судової влади в Україні. В Адміністрації Президента запевняють, що законопроект підтримується юридичною спільнотою. Основні тези реформи містяться в пояснювальній записці до нього [1]:

«Юрисдикцію між загальними, господарськими та адміністративними судами пропонується розмежовувати залежно від предмета, а не сторін спору».

«Учасникам справи забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, не покидаючи свого житлового або робочого приміщення, а для свідків, експертів – в приміщенні іншого суду»

«Єдиний державний реєстр виконавчих документів повинен виконувати функцію доступу до судової інформації, економити час і кошти стягувачів»;

«Надання завідомо недостовірних або підроблених доказів у суд вважається окремим складом злочину і передбачає покарання»;

«Організація системи автоматизованого арешту коштів відповідачів або боржників, що дозволить забезпечити оперативне (в межах декількох хвилин) виявлення грошових коштів, що належать відповідачу або боржнику, і накладти на них арешт відповідно до судового рішення або постанови державного виконавця».

Також, даний законопроект вводить спрощену процедуру стягнення коштів з боржників у разі відповідності закріпленим вимогам.

Окремо прописаний регламент розгляду справ Верховним Судом. Зокрема, рішення суду переглядатиметься один раз у касаційному порядку Верховним Судом за певною скаргою.

Розглядаючи можливі наслідки даної системи реформування, дослідники зазначають, що «Аналіз документа вказує на значні обмеження гласності судових процесів, створювались для всіх, хто бажає стежити за судовими процесами у приміщеннях судів та поза їх (ЗМІ, монітори, сторони процесу, інші вільні слухачі і люди, які не перебувають у суді). Громадські організації, які займаються захистом права на справедливий суд, вважають такі обмеження законодавчим наступом на гласність судочинства, яке було досягнуто завдяки

ухваленню нового закону «Про судоустрій і статус суддів». Таким чином, буде значно ускладнено висвітлення судових процесів, робота журналістів-розслідувачів, правозахисників та ін.». Отже, одним із серйозних наслідків буде зниження прозорості судів [2].

Найбільша перевага даної реформативної концепції – всебічне, системне та повне удосконалення судової влади в Україні, яка зараз знаходиться на етапі становлення, а не часткове вдосконалення окремих її суб'єктів та інститутів.

Висновки. Отже, можемо зробити висновки про те, що в умовах сучасності українська система організації судоустрою та судочинства не відповідає поставленим цілям. Тому, дана система потребує невинного реформування на всіх рівнях. Наразі, згідно вимоги МВФ, Україна вводить нову систему реформації системи судоустрою та судочинства, метою якої є повна перебудова вже існуючої системи. Важливим аспектом є створення та функціонування антикорупційного суду. Проте, ніхто не може з точністю прогнозувати наслідки, які матиме дана система реформування, так як наразі вона знаходиться лише на стадії впровадження.

Список використаних джерел:

1. Гелюх М. Судова реформа в Україні. URL: <https://ua.news/ru/sudova-reforma-v-ukrayini-popravki-riziki-umisne-zatyaguvannya/>
2. Квасиневська Н.Д. Загальні проблеми реформування судової системи України // До нової концепції юридичної освіти. 2015. № 2. С. 242-245.
3. Ставнійчук М. Судова реформа «навиворіт». «Дзеркало тижня. Україна». 2015. № 14. С. 25-29.
4. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Антонюк С.А.

здобувач,

Львівський університет бізнесу та права

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Згідно ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] (далі – Закон) адвокатами можуть бути фізичні особи, які: 1) вільно володіють державною (українською) мовою; 2) мають повну вищу юридичну освіту (вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра) та стаж роботи у галузі права не менше 2-х років (після здобуття повної вищої юридичної освіти) [2]; 3) пройшли відповідне стажування (крім випадків, встановлених ч. 5 ст. 10 Закону [1; 3]); 4) склали кваліфікаційний іспит і присягу адвоката України та отримали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (ст. ст. 9, 11, 12 Закону).

Так, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] встановлено процедуру (сукупність дій, порядок) притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності, яка ґрунтується на таких аспектах [1; 4]:

1) *підстави для притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності* (ст. 34 Закону) – за вчинення дисциплінарного проступку адвокатами.

До дисциплінарного проступку адвокатів відносять: а) порушення присяги адвоката України або вимог несумісності, або правил адвокатської етики; б) розголошення адвокатської таємниці (ст. 22 Закону) або неналежне виконання (вчинення) певних (конкретних) дій чи інших вимог, встановлених цим Законом, що призвели до розголошення адвокатської таємниці; в) невиконання чи неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків або невиконання адвокатом прийнятих рішень органами адвокатського самоврядування, або порушення інших своїх обов'язків, передбачених законом.

2) *види дисциплінарних стягнень* (ст. 35 Закону). За вчинення дисциплінарного проступку до адвокатів застосовуються дисциплінарні стягнення, а саме: попередження або зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від 1-го місяця до 1-го року, або позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України (для адвокатів України), виключення з Єдиного реєстру адвокатів України (для адвокатів іноземних держав).

3) *ініціювання питання (або комплекс питань) про дисциплінарну відповідальність адвокатів* (ст. ст. 33, 36 Закону). Тут варто зазначити той факт, що ініціювати дисциплінарне провадження може будь-яка особа, якій стали відомі факти поведінки адвокатів (відомості про наявність у їх діях ознак дисциплінарного проступку), що за законодавством України, є підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності. У ст. 33 аналізованого Закону зазначено, що дисциплінарне провадження, порушеного за письмовою заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури (далі – КДКА).

4) *строк застосування дисциплінарних стягнень*. Відповідно до ст. 35 Закону адвокати можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності протягом 1-го року з дня вчинення дисциплінарного проступку.

5) *процедура дисциплінарного провадження* (ст. 37 Закону) включає такі етапи (стадії): а) проведення перевірки відомостей (фактів) про наявність у діях адвоката дисциплінарного проступку; б) порушення і розгляд дисциплінарної справи; в) прийняття рішення у дисциплінарній справі.

б) *оскарження рішення КДКА до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури* (ст. ст. 42, 52 Закону).

Узагальнення вищесказаного дає можливість зробити висновок про те, що специфіка притягнення адвокатів, які здійснюють професійну діяльність на території України, до дисциплінарної відповідальності регламентується нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», які потребують вдосконалення в частині:

1) уточнення підстав і строків притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності;

2) розширення існуючого переліку дисциплінарних стягнень.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
2. Про затвердження роз'яснення з питань стажу роботи в галузі права для набуття особою права на заняття адвокатською діяльністю: Ради адвокатів України від 25 вересня 2015 р. № 106. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2015.09.25-rishennya-106.pdf>
3. Про затвердження роз'яснення з питання отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю без проходження стажування, з урахуванням стажу роботи на посаді помічника адвоката та на підставі диплома спеціаліста про перепідготовку: Рішення Ради адвокатів України від 26.02.2016 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr008871-16>
4. Законодавчі положення притягнення адвоката до відповідальності // Матеріали Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. URL: <https://vkdkka.org/informatsiya-dlya-skarzhnikov/> (Актуально станом на 22.05.2019 р.).

Білан О.П.

аспірант,

Науковий керівник: Бабаскін А.Ю.

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник,

Інститут держави і права імені В.М. Корецького

Національної академії наук України

ЗАКОННІСТЬ ЗМІСТУ ЯК УМОВА ДІЙСНОСТІ ПРАВочИНУ

Стаття 11 ЦК України закріплює перелік юридичних фактів з якими цивільне законодавство пов'язує виникнення цивільних прав та обов'язків. Зокрема, ч. 2. ст. 11 ЦК України встановлено, що однією з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків є договори та інші правочини.

Відповідно до ч. 1 ст. 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. При цьому лише самого фату укладання правочину не достатньо для виникнення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, оскільки він повинен відповідати певним законодавчим

вимогам. Загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину (умови його дійсності) закріплені в положеннях ст. 203 ЦК України. Зокрема, частина перша вказаної статті встановлює законність змісту правочину, тобто відповідність його змісту законодавчим вимогам, а саме.

Відповідно до ч. 1 ст. 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити Цивільному кодексу України, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

Перше питання, яке виникає з аналізу ч. 1 ст. 203 ЦК України це, що розуміти під змістом правочину? Відповідь на нього міститься в положеннях ст. 628 ЦК України. Зокрема, частиною першої вказаної статті встановлено, що зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Тобто, змістом правочину є його умови, які сформовані стороною одностороннього правочину або сторонами двостороннього чи багатостороннього правочину.

По-друге, як вбачається з положень ст. 203 ЦК України зміст правочину (його умови) не повинні суперечити: (1) Цивільному кодексу України та іншим актам цивільного законодавства; (2) інтересам держави і суспільства; (3) моральним засадам суспільства. Перелічені критерії законності змісту правочину (його правомірності) потребують окремого дослідження.

Так, під *актами цивільного законодавства* необхідно розуміти ті, що перелічені в ст. 4 ЦК України. Зокрема, до останніх відносяться Конституція України, Цивільний кодекс України, інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та Цивільного кодексу України, акти Президента України у випадках, встановлених Конституцією України та постанови Кабінету Міністрів України.

З огляду на вищезазначене, умови правочину не можуть суперечити вимогам актам цивільного законодавства, які перелічені в положеннях ст. 4 ЦК України. Разом з тим виникає питання, що робити, якщо зміст правочину суперечить нормативно-правовим актам публічного права?

Вищий господарський суд України, надаючи відповідь на поставлене питання, звернув увагу на те, що у судовій практиці часто виникають спори про визнання договорів недійсними з підстав їх суперечності актам законодавства, яке не є цивільним (антимонопольного,

податкового тощо). В зв'язку з чим виникає питання щодо правомірності визнання судом недійсним правочинів у зазначених випадках на підставі норм ЦК України. Поняття правочину є цивільно-правовим поняттям. Тому і норми про недійсність тих чи інших правочинів є цивільно-правовими. Разом з тим закони часто містять норми, які відносяться до різних галузей права. Зокрема, закон публічно-правової направленості може містити окремі цивільно-правові норми. Тому, якщо такий закон містить норми, які встановлюють умови недійсності правочину, то такі норми підлягають застосуванню [1].

Отже, судова практика дотримується позиції, згідно з якою недійсність правочину за ч. 1 ст. 203 ЦК України встановлюється виключно цивільно-правовими нормами. Вважаємо таку позицію спірною, оскільки вона залишає поза межами дії ч. 1 ст. 203 ЦК України правочини, які порушують публічно-правові норми. Метою укладання таких правочинів може бути вчинення адміністративного поступку або кримінального злочину. Зокрема, такими можуть бути правочини, які в прямій чи прихованій формі порушують право державної власності на надра (ст. 47 КЗпАП України) або які направлені на протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК України). В таких випадках адміністративне або кримінальне законодавство України накладає санкції за вчинення відповідної дії, але не надає оцінку самім правочинам. На нашу думку, останні можуть визнаватись недійсними в порядку ч. 1 ст. 203 ЦК України, адже важко уявити собі ситуацію, за якою умови правочину порушують публічно-правові норми і при цьому залишаються дійсними.

Іншим критерієм правомірності правочину у відповідності до ч. 1 ст. 203 ЦК України є вимога щодо відповідності його умов *інтересам держави і суспільства*.

В юридичній літературі неодноразово зверталась увага на те, що категорія «інтереси держави і суспільства» перенесена в чинний Цивільний кодекс України з положень ст. 49 ЦК УРСР 1963 року [2, с. 91]. Зокрема, ст. 49 ЦК УРСР встановлювала недійсність угоди, укладеної з метою, суперечної інтересам держави і суспільства. Дія вказаної норми розповсюджувалась на угоди, які порушували загальні принципи існуючого суспільного ладу. До них, зокрема, відносилися угоди, спрямовані на використання всупереч закону колективної, державної або приватної власності з корисливою метою, отримання громадянами нетрудових прибутків, використання майна, яке

знаходиться в їх власності або користуванні, на шкоду інтересам суспільства, на незаконне відчуження землі або незаконне її використання, розпорядження або придбання всупереч встановленим правилам предметів, вилучених з обігу або обмежених в обігові [3].

В коментарях до ст. 49 ЦК УРСР зверталась увага на те, що такі угоди являють собою серйозні і небезпечні порушення чинного законодавства, носять антисоціальний характер і посягають на істотні державні і суспільні інтереси. Саме публічний характер інтересів, які порушуються такими угодами, дозволяє говорити про їх антисоціальність [4, с. 99].

З наведеного можна зробити висновок, що категорія «інтереси держави і суспільства» закріплена в положеннях цивільного кодексу України з метою захисту публічних інтересів. У вказаному контексті виникає питання щодо «співіснування» вказаної категорії із закріпленою в положеннях ст. 228 ЦК України категорією «публічний порядок», яка також спрямована на захист публічних інтересів.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 228 ЦК України правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним.

Необхідно звернути увагу не те, що визначення правочинів, які порушують публічний порядок (ч. 1 ст. 228 ЦК України) та угод, які суперечать інтересам держави і суспільства (ст. 49 ЦК України) є багато в чому ідентичними. У зв'язку з чим можна дійти висновку про те, що правочин, який порушує інтереси держави і суспільства в розумінні ч. 1 ст. 203 ЦК України, є одночасно таким, що порушує «публічний порядок» відповідно до ч. 1 ст. 228 ЦК України. Слід зазначити, що такої ж позиції дотримується судова практика, зокрема, Вищий адміністративний суд України в своїй ухвалі зазначив, що у відповідності до ст. 228 ЦК України угода, що вчинена з метою, завідомо суперечною інтересам держави і суспільства, одночасно є такою, яка порушує публічний порядок і як наслідок – нікчемною [5].

Ще однією вимогою додержання якої згідно з ч. 1 ст. 203 ЦК України необхідне для чинності правочину є відповідність його змісту *моральним засадам суспільства*.

Станом на сьогодні, положення цивільного кодексу України не дають відповіді на питання, що розуміти під категорією «моральні засади суспільства». В коментарях до цивільного кодексу України висловлюється позиція про те, що положення про обов'язковість відповідності змісту правочину моральним засадам не можна вважати вдалим, оскільки воно буде отримувати постійно різне тлумачення як в науці, так і в судовій практиці. В даному випадку категорія моральних засад не містить достатніх для однозначного розуміння ознак [6, с. 157].

В той же час у сучасній юридичній літературі можна зустріти дві основні позиції щодо тлумачення моральних засад суспільства, а саме.

З однієї сторони під моральними засадами суспільства пропонується розуміти ті норми моралі, які закріплені в цивільно-правових приписах. Така позиція обґрунтовується відсутністю у цивільному законодавстві визначення терміну «моральні засади суспільства», що зумовлює необхідність уникати розширеного тлумачення цього поняття, адже це може призвести до довільного визнання недійсним правочину, у якому поведінка його учасників не містить ознак істотної суспільної небезпеки.

З іншої під вищезазначеною категорією пропонується розуміти неохоплені цивільно-правовим приписами норми моралі. Така позиція обґрунтовується буквальним тлумаченням ч. 1 ст. 203 ЦК України, з якої вбачається, що її положення чітко розділяють і не змішують в одне ціле акти цивільного законодавства та категорію «моральні засади суспільства». З огляду на вказаний розподіл зазначені категорії є абсолютно різними за змістом і не можуть бути чимось одним і тим же. Відповідно, протиправна дія, яка порушує законодавчі норми не може одночасно порушувати моральні засади суспільства.

На нашу думку обидві вищезазначені позиції мають право на існування. Ми вважаємо, що в даному випадку треба виходити з того, що деякі морально-етичні норми з часом трансформуються у цивільно-правові. Така трансформація відбувається шляхом їх нормативного закріплення в цивільному законодавстві у формі як окремих цивільно-правових положень, так і цивільно-правових принципів. Зокрема, до перших можна віднести положення Закону України «Про захист суспільної моралі», до других, такі цивільно-правові принципи як справедливість, добросовісність та розумність (ч. 6 ст. 3 ЦК України), що мають морально-етичне підґрунтя. Крім того, ми дотримуємось позиції, згідно з якою існують ще й інші, не охоплені цивільним законодавством, але існуючі у суспільстві морально-етичні правила поведінки. Останні

неможливо чітко ідентифікувати у правовому полі та закріпити в цивільному законодавстві у формі положень або принципів. Ознаки таких моральних засад суспільства можуть бути встановлені судом під час розгляду конкретної судової справи в межах окремого правопорушення з урахуванням всіх фактичних обставин справи та характеру вчиненого сторонами правопорушення і його наслідків. Така ситуація можлива за умови наявності явної несправедливості та відсутності закріплених у цивільному законодавстві положень для її виправлення. Враховуючи процесуальну заборону відмовляти у розгляді судової справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини (ч. 10, ст. 10 ЦПК України), у суду не залишається іншого виходу, ніж звертатись до незакріплених у праві норм моралі. Зокрема, відповідно до ч. 9 ст. 10 ЦПК України у випадку, коли спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права).

З огляду на вищезазначене, під моральними засадами суспільства в контексті ст. 203 ЦК України необхідно розуміти: (1) закріплені в цивільному законодавстві норми моралі у формі цивільно-правових положень; (2) закріплені в цивільному законодавстві норми моралі у формі цивільно-правових принципів; (3) існуючі в суспільстві, але ще не закріплені у цивільному законодавстві норми моралі.

Підсумовуючи слід зазначити, що ч. 1 ст. 203 ЦК України потребує редакційних змін. Так, по-перше, зміст правочину не повинен суперечити не тільки актам цивільного законодавства, а й чинним публічно-правовим законодавчим положенням. По-друге, категорію «інтереси держави і суспільства» необхідно замінити на «публічний порядок», оскільки вказані категорії є тотожними. По-третє, під категорією «моральні засади суспільства» необхідно розуміти як закріплені, так і незакріплені у цивільному законодавстві норми моралі.

Список використаних джерел:

1. Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 07.04.2008 № 01-8/211. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08
2. Альманах цивілістики: Сборник статей. Вып. 4 / Под ред. Р.А. Майданика. – К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 430 с.

3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про визнання угод недійсними» від 28.04.1978. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-78>

4. Цивільний кодекс України (науково-практичний коментар). – Х.: ООО «Одісей», 2000. – 800 с.

5. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 25.11.2010 № К-6248/07. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13330755>

6. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К. : Істина. – 928 с.

Лехов О.С.

студент,

Науковий керівник: Деревнін В.С.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний університет «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПИСУ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Світ не стоїть на місці і з розвитком нових технологій розвивається і юриспруденція. Велика кількість документів вже давно перейшли в електронний вигляд і щоб прирівняти за юридичною силою до паперових документів їх потрібно скріпити електронним підписом. Одні з перших ЕЦП почали застосовувати публічні службовці при заповненні е-декларацій.

Електронний підпис – це отриманий за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних. Його неможливо підробити стороннім особам, тому що він реалізується за допомогою математичного перетворення над змістом документа.

Система ЕЦП припускає, що кожен користувач має свій особистий ключ, не відомий іншим користувачам, а також ще один ключ у відкритому доступі для інших користувачів, щоб перевірити належність першого. Ще однією великою позитивною рисою користування ЕЦП є його непідробність. Той користувач який має при собі ключ, що знаходиться у відкритому доступі не може змінити чи підробити підпис що знаходиться в даному документі, тому що тому що математична

основа цього ключа повністю відрізняється від інформаційних бітів електронного підпису.

Також цифровий підпис надає інформацію про особу, про зміни в документі та час його підписання і робить документ таємним, для запобігання від несанкціонованого доступу до нього.

ЕЦП не тільки надає інформацію про людину, що підписала документ, але дозволяє впевнитись, що сам документ не був змінений або підроблений після підписання. Також завдяки ЕЦП можна вказати реальний час підписання документа, на відміну від дати, вказаної у самому документі. Разом з тим, ви можете забезпечити конфіденційність інформації, тобто шифрувати документи, отримуючи при цьому захист інформації від несанкціонованого доступу.

У сертифікаті містить інформацію що закріплена документом RFC 2459 (Internet X.509 Public Key Infrastructure Certificate and CRL Profile). Також сертифікат містить адреси, встановлені витратні ліміти або права доступу власника сертифікату. Іншими словами, сертифікат може містити будь-яку інформацію, яку здатен опрацювати центр сертифікації.

Кожен сертифікат має свій термін дії. Це може бути термін від місяця до кількох років. Коли термін дії сертифіката спливає, користувач отримує новий. Але у цьому власне і міститься недоліки у користуванні електронними документами, тому що, чим більше інформації що по потребують зміни у документі, тим більше часу потрібно користувачу щоб її змінити до закінчення терміну дії сертифікату. Також при втраті ключа чи зміні роботи користувача, потрібно відкликати сертифікат, щоб отримати мати новий.

Якщо використовувати не сертифіковані засоби, то є велика вірогідність того, що документ може бути змінений чи підроблений, тому що у ньому не міститься тієї криптостійкості що й у сертифікованих засобах підписання. Ще один ризик з використання таких засобів полягає у неможливості доведення авторства його підписання, тому що такі засоби ніхто не перевіряв. Часто автор доводить, що ЕЦП неправильно перетворив документ, та відбулися зміни, яких він не робив і тому програма показує збій. Хоча таке відбувається досить рідко і такий ризик є просто віртуальний, але все ж не потрібно нехтувати достовірністю інтвормації що міститься на електронному носії. Тому що при використанні сертифікованих засобів криптографічного захисту це досить легко довести [1].

При використанні засобів із належною сертифікацією інформації гарантом якості виконання основної функції й відсутності бічної дії виступає Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. А при використанні несертифікованих засобів криптографічного захисту інформації таких гарантій не може дати ніхто.

Тому електронний документообіг спрощує роботу будь якого користувача, і вже у недалекому майбутньому ми всі будемо користуватися ЕЦП, як це роблять деякі європейські країни. Також це може дуже сильно спростити виборчу систему в Україні. Виборцю буде досить відправити бланк із своїм вибором закріпленний цифровим підписом до відповідної установи, цим самим виключити ризик фальсифікації [2].

Але найбільш істотною проблемою на сьогодні є відсутність практичного механізму застосування ЕЦП. Незважаючи на існування Закону України «Про цифровий електронний підпис» [3] до цього часу відсутній єдиний підхід що до запровадження цифрового електронного підпису у сфері інформаційних технологій невеликого центрального державного органу. Для подальшої успішної реалізації проектів з впровадження таких систем необхідно врахувати всі типові проблеми та розрахувати всі витрати на використання ЕЦП.

Список використаних джерел:

1. Yesina, O.G. The information security software in business [Електронний ресурс] / O.G. Yesina, L.N. Lingur // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 5(10). – С. 175-180.
2. Голобуцький О.П., Шевчук О.Б. Електронний уряд. – К.: ЗАТ «Атлант UMS», 2002. – 174 с.
3. Закон України про цифровий підпис // Відом. Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.

Панченко І.С.
аспірантка,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

НОТАРІАЛЬНІ АКТИ У ПРОЦЕДУРІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ДОГОВОРІВ ВІДЧУЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА

У провадженні з посвідчення договорів відчуження нерухомого майна, як і у інших нотаріальних провадженнях нотаріус видає низку нотаріальних актів як виражених в процесуальній формі правозастосовчих рішень нотаріуса по окремій справі, які містять його волевиявлення на вчинення нотаріальної дії, прийняті ним на підставі норм матеріального та нотаріального процесуального права [1, с. 71].

У науці нотаріального процесу нотаріальні акти за процесуальною метою поділяються на основні (завершальні), якими закінчується нотаріальне провадження по суті, та допоміжні, якими в нотаріальному процесі вирішуються окремі процесуальні питання. Основними нотаріальними актами є всі завершальні акти, якими нотаріус оформлює вчинену нотаріальну дію (написи, свідоцтва, акти тощо), а також постанова про відмову у вчинення нотаріальної дії. Допоміжними нотаріальними актами є всі інші види постанов нотаріуса (про витребування доказів, зупинення вчинення нотаріальної дії, відкладення вчинення нотаріальної дії тощо), якими вирішуються окремі процесуальні питання та завданням яких є забезпечення прийняття обґрунтованого завершального акту [2, с. 568]. Зазначена класифікація, на наш погляд, є найбільш прийнятною для характеристики нотаріальних актів у окремих видах нотаріальних проваджень.

Щодо винесення нотаріусом допоміжних нотаріальних актів, то слід зазначити, що законодавство про нотаріат прямо не передбачає винесення в багатьох з зазначених вище випадках постанов нотаріуса, наприклад, при витребуванні від заявника доказів. Фактично нотаріус може просто усно вказати такому заявнику на необхідність подання ним додаткових документів для вчинення нотаріальної дії. Однак, на наш погляд, таку постанову необхідно виносити у зв'язку з тим, що законодавство про нотаріат не містить процедури фіксації нотаріальної дії через що нотаріусу своє процесуальне рішення слід оформлювати у

формі процесуального документа, яким і є постанова. Така постанова є гарантією захисту прав нотаріуса у разі оскарження в майбутньому його дій заінтересованими особами, які можуть бути не задоволені з тих чи інших причин нотаріусом.

Допоміжними нотаріальними актами у нотаріальному провадженні з посвідчення договорів відчуження нерухомого майна є, насамперед, постанови про витребування тих чи інших доказів. Така постанова виноситься нотаріусом на підставі ст.ст. 4, 42, 44, 46 Закону «Про нотаріат» та може стосуватися витребування будь-яких документів, інформації тощо, необхідних для посвідчення договору відчуження нерухомого майна. Особливо необхідним є витребування доказів тоді, коли у нотаріуса існують сумніви щодо існування того чи іншого факту.

Зупинення нотаріального провадження з посвідчення договору відчуження нерухомого майна та його відкладення також здійснюється за постановою нотаріуса. Такі постанови виносяться нотаріусом у випадках, визначених ст.ст. 42, 46 Закону «Про нотаріат». У науці досить детально питання відкладення та супинення нотаріальних дій дослідила С.Я. Фурса, яка вказує як на врегульовані законодавством випадки супинення та відкладення вчинення нотаріальної дії, так і на додаткові випадки, які повинні бути врегульовані у законодавстві [2, с. 384-393]. На наш погляд, висловлені С.Я. Фурсою думки можуть бути застосовані і щодо нотаріального провадження з посвідчення договорів відчуження нерухомого майна.

Щодо основних (завершальних) нотаріальних актів слід зазначити, що згідно з ч. 1 ст. 48 Закону «Про нотаріат» при посвідченні угод, засвідченні вірності копій документів і виписок з них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, а також при посвідченні часу пред'явлення документа на відповідних документах вчиняються посвідчувальні написи. Таким чином, при посвідченні договорів відчуження нерухомого майна нотаріуси вчиняють на зазначених договорах основні (завершальні) акти – посвідчувальні написи. Як цілком обґрунтовано зазначає О.С. Снідевич, правове значення посвідчувального напису в юридичній практиці полягає в тому, що факт, про посвідчення якого нотаріусом вчинено посвідчувальний напис, вважається офіційно встановленим, та може бути підтверджений за необхідності в окремих правовідносинах [2, с. 560]. У зв'язку з цим, з моменту вчинення та оформлення

посвідчувального напису на договорах відчуження нерухомого майна зазначені договори можна вважати посвідченими нотаріусом.

В. Голобородько вважає вчинення посвідчувального напису передостаннім етапом вчинення нотаріальної дії, яке передбачає, зокрема, крім викладення тексту самого напису, проставлення також реєстрового номера, підпису та печатки нотаріуса/відповідної особи [3, с. 18]. Загалом погоджуючись з наведеним твердженням, не можемо не звернути увагу на те, що посвідчувальний напис повністю оформляється нотаріусом вже після реєстрації нотаріальної дії у реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, відтак, все ж завершальними діями у процесі посвідчення договорів відчуження нерухомого майна є оформлення посвідчувального напису.

Загалом форми посвідчувальних написів затверджені Правилами ведення нотаріального діловодства, затвердженими наказом Міністерства юстиції України № 3253/5 від 22.12.2010. Зазначеними Правилами визначено п'ять спеціальних форм посвідчувальних написів стосовно договорів відчуження нерухомого майна – форми № 31 (посвідчувальний напис на договорі про відчуження нерухомого майна за участю особи, яка не може підписатись особисто внаслідок фізичної вади, хвороби тощо), № 37 (посвідчувальний напис на договорі про відчуження нерухомого майна, який укладається фізичними особами), № 38 (посвідчувальний напис на договорі про відчуження нерухомого майна за участю юридичної особи), № 39 (посвідчувальний напис на договорі про відчуження нерухомого майна за участю представника), № 40 (посвідчувальний напис на договорі про відчуження нерухомого майна, укладеному його управителем). Безумовно, що з урахуванням усієї тієї багатогранності відносин, які можуть виникнути у процедурі нотаріального посвідчення договорів відчуження нерухомого майна, така кількість посвідчувальних написів виглядає недостатньою.

Пункт 6.19 Правил ведення нотаріального діловодства передбачає, що у разі відсутності необхідних посвідчувальних написів чи свідоцтв, які б відповідали вчинюваній нотаріальній дії, нотаріус може застосовувати ту з форм, яка найбільше відповідає цій нотаріальній дії, із застосуванням окремих елементів інших посвідчувальних написів та свідоцтв. Необхідно погодитися з В. Голобородько, що це не означає, що нотаріус може за власним бажанням відступати від наявних форм. Комбінування посвідчувальних написів допускається, по-перше, лише за відсутності необхідної форми, і, по-друге, із використанням елементів існуючих

форм. Наприклад, під час посвідчення договору відчуження нерухомості за участю неповнолітньої особи та юридичної особи буде відбуватись комбінування двох форм посвідчувальних написів: форми № 33 та № 38 додатка 25 до Правил ведення нотаріального діловодства [3, с. 19]. Також вважаємо, що відсутня самостійна форма посвідчувального напису при посвідченні договору відчуження нерухомого майна за участі юридичної особи та фізичної особи, яка діє через представника (в такому випадку, на наш погляд, необхідно застосування елементів посвідчувальних написів № 38 та № 39), посвідчувального напису при посвідчення договору відчуження нерухомого майна за участі перекладача (необхідно застосовувати наведені нами відповідні посвідчувальні написи стосовно нерухомого майна та посвідчувальні написи форм № 41 та № 42) тощо. Враховуючи те, що Міністерство юстиції України, затверджуючи Правилами ведення нотаріального діловодства спеціальні форми нотаріальних актів, взяло курс на якомога більше врегулювання цими Правилами тих чи інших форм, вважаємо за необхідне передбачити у Правилах і запропоновані нами посвідчувальні написи.

Вивчення нотаріальної практики свідчить про досить недбале відношення окремих нотаріусів до оформлення посвідчувальних написів, допущення ними помилок у їх текстах тощо. Так, наприклад, на порушення п.6.14 р. VI Правил ведення нотаріального діловодства при вчиненні нотаріальних дій нотаріусами на договорах відчуження нерухомого майна застосовувалися посвідчувальні написи, які не відповідають Додатку 25 до Правил; інколи у посвідчувальних написах зазначається дата без місяця, що свідчить про неухважність нотаріусів при складанні нотаріальних документів, помилки у роках тощо [4]. Таке недбальство нотаріусів може призводити до порушення прав учасників нотаріальних процесуальних правовідносин, оскільки породжують сумніви щодо законності вчиненого посвідчувального напису.

Список використаних джерел:

1. Снідевич О.С. Нотаріальний акт: поняття й ознаки. Підприємництво, господарство, право. 2013. № 2. С. 68-71.
2. Теорія нотаріального процесу: Науково-практичний посібник / За заг. ред. С.Я. Фурси. – К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. 920 с.
3. Голобородько В. Посвідчувальні написи в нотаріальному процесі. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 2(92). С. 17-20.

4. Узагальнення за результатами комплексних перевірок організації роботи державних нотаріальних контор, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства, проведених Головним територіальним управлінням юстиції у Луганській області за I півріччя 2017 року.
URL: <http://www.lugjust.gov.ua/files/Notariat/1/3.1.pdf>

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Єлькіна Н.В.

*старший судовий експерт,
Кіровоградський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України
в Кіровоградській області*

СУБ'ЄКТИ АВТОРСЬКИХ ВІДНОСИН

Автором наукового, літературного чи мистецького твору може бути громадянин України, іноземець або особа без громадянства. Поняття «автор твору» і «суб'єкт авторського права» не тотожні як за змістом, так і за значенням. Автором твору, як уже зазначалося, може бути тільки його творець, тобто тільки фізична особа, причому незалежно від віку.

Право на твір належить його творцеві, тому, хто написав книгу, картину, створив музику, скульптуру, аудіовізуальний твір.

Суб'єктом авторського права можуть бути автор твору, а також інші фізичні і юридичні особи, для яких авторське право може виникати у силу закону, договору або спадкування. Так, відповідно до статей 20, 21, 25, 27 Закону про авторське право, право на наукові збірники, енциклопедичні словники, журнали, інші періодичні видання належить організаціям, що випустили їх у світ. Авторське право на кіно– або телефільми належить підприємству, яке здійснило його зйомки, на телепередачі – відповідним телевізійним організаціям.

В інших випадках авторське право може перейти від автора до інших осіб – правонаступників. У спадщину переходять лише майнові права авторів. Проте за статтею 25 Закону про авторське право спадкоємці мають право протидіяти посяганню на твір, яке може завдати шкоди честі та репутації автора. В силу статті 27 цього самого Закону майнові права автора можуть бути об'єктом цивільних правочинів. Проте в усіх випадках за автором залишаються його особисті немайнові права. Отже, суб'єкти авторських прав – неавтори не можуть мати права» які мають автори творів. Особисті немайнові права автора є невід'ємними від нього.

Авторське право автора прийнято називати первісним, а авторське право правонаступників – похідним. На твори, вперше випущені у світ на території України або які не випущені, але перебувають на території

України в будь-якій об'єктивній формі, авторське право визнається за авторами, їхніми спадкоємцями та іншими правонаступниками незалежно від громадянства (ст. 8 Закону про авторське право). Закон визнає авторське право за авторами та їхніми правонаступниками також на твори, які хоч і вперше випущені у світ або перебувають в будь-якій об'єктивній формі на території іноземної держави, але їхніми авторами є громадяни України або які мають постійне місце проживання на території України (п. 3 ст. 8 Закону про авторське право).

Дія Закону про авторське право поширюється також на авторів творів яких уперше опубліковані в іншій країні та протягом 30 днів після цього опубліковані в Україні незалежно від громадянства і постійного місця проживання автора.

За іншими особами авторське право на твори, які вперше випущені у світ або перебувають у будь-якій об'єктивній формі на території іноземної держави, визнається відповідно до міжнародних договорів або угод, в яких бере участь Україна.

Авторське право за іноземними правонаступниками вітчизняних авторів може бути визнане на території України у випадках передавання їм цього права у порядку, встановленому законодавчими та іншими нормативними актами.

Порядок передавання українським автором права на використання його твору на території іноземної держави також встановлюється законодавством України і може бути здійснений через Державне агентство України з авторських і суміжних прав (ДААСП України).

У зв'язку з приєднанням до Бернської конвенції з охорони авторських прав Україна взяла на себе обов'язки за цією конвенцією. Відповідно до її положень кожна держава – учасниця Конвенції надає громадянам інших країн – учасниць Конвенції таку саму охорону авторських прав, як і власним громадянам. Цей важливий акт забезпечує охорону прав вітчизняних авторів, закладає кращу правову основу використання вітчизняних творів за рубежом. Бернська конвенція з охорони авторських прав поширюється також на музичні, кінематографічні твори та на твори образотворчого мистецтва.

Здебільшого автором твору науки, літератури, мистецтва є одна особа, але іноді у творчому процесі беруть участь кілька осіб – співавторів. Якщо два або кілька авторів спільною працею створюють твір, відносини між ними називаються співавторством. Цивільно-правова теорія встановлює два види співавторства:

а) коли неможливо виділити працю кожного співавтора, – нероздільне співавторство;

б) коли складові частини чітко визначені і відомо, хто з співавторів написав ту чи іншу частину, – роздільне співавторство.

Співавторство можливе при створенні будь-яких творів. Для його визначення потрібні певні умови.

1. Твір, створений спільною творчою працею співавторів, повинен бути єдиним цілим, таким, що не може існувати без складових частин як ціле. Наприклад, якщо з підручника, написаного співавторами, виключити одну чи кілька глав, підручник як цілісний твір втрачає своє значення. У балеті, опері, опереті музика поєднується з текстом. Музика без тексту – не опера, танець без музики – не балет. Проте можливе й таке поєднання двох форм творчості, коли жодна з них не втрачає самостійного значення, але в такому випадку не буде співавторства.

2. Спільна праця співавторів твору має бути творчою. Якщо один розповідає сюжет, висловлює свої погляди, а інший записує – це не співавторство.

3. Має бути угода про спільну працю над твором.

4. При роздільному співавторстві кожен із співавторів зберігає авторське право на свою частину. Одночасно він є співавтором твору в цілому. Співавторство має бути добровільним.

5. При нероздільному співавторстві твір може використовуватися лише за спільною згодою усіх співавторів. Проте право опублікування та іншого використання твору належить однаковою мірою усім співавторам. Один співавтор не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору. В разі порушення спільного авторського права кожний співавтор може доводити своє право в судовому порядку.

6. Винагорода за використання твору належить співавторам у спільних частках, якщо в угоді не передбачається інше (ст. 12 Закону про авторське право).

Від співавторства слід відрізнити співробітництво, за яким кілька авторів беруть участь у створенні колективної праці за завданням певної організації. Ця колективна праця не є єдиним цілим. Авторське право на колективний твір належить юридичній особі.

Не визнається співавтором, а отже, і суб'єктом авторського права і той, хто надавав авторові технічну допомогу (друкарки, креслярі, стенографісти тощо).

Працівники вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ, підприємств та інших організацій часто створюють твори у порядку виконання службових обов'язків чи службового завдання. У цих випадках особисті немайнові права належать тільки авторам зазначених

творів. Виключне право на використання твору належить особі, з якою автор перебуває у трудових відносинах (роботодавцю), якщо інше не передбачено договором. Виключне право на використання твору охоплює усі майнові права автора.

Отже, усі вони належать роботодавцю, але за таких умов: 1) твір створено за договором між автором і роботодавцем, тобто не на підставі трудового договору (контракту), а саме на підставі договору між автором і роботодавцем про створення твору; 2) автор працює у роботодавця за наймом, тобто за трудовим договором (контрактом) (ст. 20 Закону про авторське право).

Розмір авторської винагороди за створення і використання твору, створеного за договором з автором, який працює за наймом, та порядок її виплати встановлюється у договорі між автором і роботодавцем.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України // ВВР України. – 2003. – № 40–44. – С. 356.
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» // ВВР України. – 1994. – № 13. – С. 64.
3. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С. 256.
4. Дробязко В.С., Дробязко Р.В. Право інтелектуальної власності: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 512.
5. Загороднюк А. Н. Міжнародний захист авторського права. – К., 1997. – С. 152.
6. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С.О. Довгий, В.О. Жаров, В.О. Зайчук та ін. – К.: Форум, 2002. – С. 320.
7. Панкеев И.А. Авторское право: Курс лекций. – М.: ВК, 2005. – С. 270.
8. Підпригора О.А., Підпригора О.О. Право інтелектуальної власності України: Навч. посіб. для студ. юрид. вузів і фактів. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 336.
9. Право інтелектуальної власності в Україні: Підручник / За ред. О.А. Підпригори. – К., 2002. – С. 152.
10. Шишка Р.Б. Правова охорона інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. – Х., 2002. – С. 354.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Яворовенко Н.М.
здобувач,
*Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

ВИКЛЮЧЕННЯ УЧАСНИКА ЗІ СКЛАДУ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ ТА УКРАЇНИ

Товариства з обмеженою відповідальністю є одним із найпоширеніших видів господарюючих суб'єктів в Україні і чітке визначення усіх аспектів їх правового статусу є надзвичайно важливим для подальшого успішного економічного розвитку країни.

Окремими проблемами правового статусу товариства з обмеженою відповідальністю займалися такі вчені-правники, як О. Бігняк, О. Гарагонич, О. Вінник, О. Єфимов, О. Кібенко, Л. Нецька, П. Повар, І. Спасибо-Фатєєва та ін. Однак, останнім часом законодавство про товариства з обмеженою відповідальністю зазнало чисельних змін, які не завжди є системними та послідовними і це обумовлює актуальність проведення подальших досліджень з обраної тематики.

Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» 06.02.2018 р. [1] впроваджено суттєву новацію, яка, однак, є досить неоднозначною за своїм змістом. Якщо Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. (ст. 64) [2] надавав можливість загальним зборам виключити учасника, який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства, то зараз такої можливості вони позбавлені.

Згідно діючому законодавству загальні збори учасників можуть прийняти рішення лише про виключення учасника товариства, який не погасив заборгованість протягом наданого додаткового строку (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») та в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 23 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою

відповідальністю». З одного боку такий підхід виключив можливість «позбавлення» від дійсно добросовісних учасників, які із суб'єктивних причин не влаштовували інших членів товариства. Слід погодитися із Н.А. Сліпенчук, що підстави виключення учасника були сформульовані у Законі «Про господарські товариства» в найзагальнішому вигляді, мали оцінювальний характер, а тому і в наукових колах, і в судовій практиці вони тлумачилися по-різному [3, с. 98]. З іншого боку – товариства втратили можливість захистити свої інтереси та інтереси учасників у разі їх реального порушення. Так, наприклад, у Постанові від 25.07.2018 у справі № 909/870/17 КГС ВС підтверджуються обставини неодноразового продажу позивачем частки іншого учасника ТОВ на підставі підробленої довіреності від імені цього учасника; систематичні порушення корпоративних прав іншого учасника ТОВ з використанням наведеної довіреності; укладення договорів на відчуження майна ТОВ [4]. Однак зараз в аналогічних ситуаціях товариства та їх учасники фактично позбавлені прямо встановлених законом засобів захисту своїх прав та законних інтересів. В аспекті вдосконалення підходів до унормування питання виключення учасника із складу ТОВ корисним є дослідження досвіду Франції, яка на думку дослідників, є країною, що найбільш вплинула на розвиток корпоративного права в цілому [5, с. 42].

Відповідно до ст. 544 Цивільного кодексу Франції, будь-який учасник має право залишитися в компанії і не може бути з неї виключеним, ні змушеним продавати свої акції проти своєї волі. Ст. 545 Цивільного кодексу Франції передбачає, що «ніхто не може бути примушений відмовитися від своєї власності, для суспільних цілей, за винятком, що він матиме справедливу сатисфакцію, що виплачується заздалегідь» [6].

Як вказують фахівці, право належати до SARL (ТОВ) є результатом власності партнера на свою частку. Тому важко отримати судове виключення члена SARL (ТОВ), особливо з урахуванням відсутності в Комерційному кодекси відповідних положень про таке. Комерційна палата Касаційного суду підтвердила свою байдужість по відношенню до правової ізоляції (позбавлення учасника своєї частки в судовому порядку) в рішенні від 13 грудня 1994 (№ 93-11-569), за допомогою якого суд наклав санкції в односторонньому порядку на рішення SARL про позбавлення одного з своїх учасників його частки. Тому, положення про примусовий викуп повинно з'являтися в початковій версії статуту або вводиться в статут одностайним рішенням партнерів (Апеляційний суд Парижа, 27 березня 2001 р., № 00-12023). Це положення повинно

точно визначати умови виключення, об'єктивно визначені та без будь-якого ризику свавільного виключення. Відповідно правники рекомендують створити перелік дій учасника (що можуть бути приводом для його виключення) який не може бути відкритим для обговорення [7]. Виключення має мати об'єктивні підстави, передбачені у статуті (втрата статусу працівника чи керівника, зменшення частки власності на капітал) і є результатом процедури, за якою партнер, що підлягає процедурі виключення, має можливість захищати себе. Тільки згода всіх партнерів, як це записано в статуті товариства, може, по суті, дозволити виключення одного з партнерів партнерами або деяких з них [7]. Такий підхід базується на положеннях ст. 1134 Цивільного кодексу Франції, яка передбачає: «укладені згідно із законодавством угоди займають місце закону для тих, хто їх уклав».

Таким чином, французьке законодавство посилається на виключення партнера в дуже загальному вигляді лише для кооперативних товариств та спрощених акціонерних товариств (SAS). Однак, за винятком кооперативних товариств, закон і прецедентне право залишають керівникам або партнерам велику свободу виправляти в своїх статутах причини і способи виключення партнера. При цьому виключення має ґрунтуватися виключно на мотиві інтересу суспільства та громадського порядку. Тому ніщо не заважає, щоб це виключення не було оголошено навіть за відсутності вини з боку зацікавленої особи, хоча на практиці таке рішення рідко використовується в статутах. Як приклад, статут може справедливо передбачити, що у разі виникнення певної події асоційований член може бути виключений на розсуд голови. Це підтримується і судовою практикою. Так, у своєму рішенні від 20 березня 2011 року Касаційний суд постановив, що рішення про викуп частини прав після втрати особою статусу працівника групи компаній було прийнятий відповідно до статутів [8].

Особливістю французького законодавства є, з одного боку, надання обов'язкового право участі відповідному партнеру у вирішенні питання про його виключення. Це підхід базується на положеннях ст. 1844 (п. 1) Цивільного кодексу, яка передбачає, що «кожен член асоціації має право брати участь у колективних рішеннях» (і тому голосувати) та підтримується судами. Одночасно статтею 1844-10, абз. 1, передбачено заборону партнеру, виключення якого передбачається, брати участь у голосуванні. На думку фахівців проблем, які у зв'язку із цим виникають можна уникнути, забезпечивши, наприклад, щоб виключення було

вирішено інакше, ніж колективним рішенням, і доручено, наприклад, органу управління або третьому арбітру [8].

Таким чином можна бачити, що законодавство Франції надає учасникам корпоративних відносин можливість самим вирішувати питання щодо підстав виключення учасника зі складу ТОВ шляхом закріплення відповідних положень у статутах. Цей підхід дозволяє, як забезпечити права товариства та його учасників, так і мінімізувати негативні наслідки існуючих законодавчих колізій та прогалин.

На думку О. Бугайлової, український законодавець теж не залишив учасників ТОВ напризволяще і замість, хоч і спірних, але звичних норм про примусове виключення учасника, пропонує учасникам врегулювати всі свої правовідносини і порядок управління товариством в корпоративному договорі. [9]. Однак з такою точкою зору важко погодитися, оскільки аналіз положень ст. 7 Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» дозволяє зробити висновок, що предметом корпоративного договору є реалізації (утримання від реалізації) учасниками своїх прав та повноважень.

Тому більш коректним буде у межах подальшого розвитку законодавства про ТОВ закріпити у Законі «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» право учасників визначати у статуті додаткові підстави виключення учасників, які мають бути чітко визначені та не містити ризиків свавільного виключення.

Список використаних джерел:

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 13. Ст. 69.
2. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 49. Ст. 682.
3. Сліпенчук Н.А. Виключення учасника з товариства за рішенням суду: реалії та перспективи. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 97–101.
4. Постанова Верховного Суду від 25.07.2018 у справі № 909/870/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/75637011?ch=1024892>
5. Лукач І. Історія становлення корпоративного права в європейських країнах континентальної системи права. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип. 91. С. 42–45.
6. Цивільний кодекс Франції: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721>

7. Par Cédric Gouin. Retrait ou exclusion d'un associé de sarl.
URL: <https://www.village-justice.com/articles/retrait-exclusion-associ-sarl,28327.html#ITYRLIvbh1vJmz9q.99>

8. Par Jean-Baptiste Rozès. URL: Droit des associés : l'exclusion d'un associé :
<https://www.village-justice.com/articles/Droit-des-associes-exclusion,17623.html#Q6g6xYH3zOdrkcje>

9. Бугайлова О. Виключення учасника товариства з обмеженою відповідальністю. URL: <http://dynasty.legal/ua/isklyuchitelnoe-pravo/>

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Серко Д.П.

студент;

Алексєєнко І.Г.

кандидат юридичних наук,

доктор політичних наук, доцент,

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЩО ВИЇХАЛИ ЗА МЕЖІ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Наявна в Україні на даний момент політична ситуація, що включає в себе збройний конфлікт та тимчасову окупацію деяких територій держави (АР Крим та окремих районів Донецької і Луганської областей), зумовлює чимало негативних соціальних наслідків, одним з яких є значне збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, зокрема громадян України, що виїхали за межі тимчасово окупованих територій.

Згідно з Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1]. В рамках даної роботи розглядатиметься група внутрішньо переміщених осіб, до якої входять ті громадяни України, що були змушені залишити своє місце проживання у зв'язку з небезпекою, спричиненою збройним конфліктом або окупацією певних територій, але при цьому не покинули визнаних у міжнародному порядку меж держави.

Статистичні дані компетентних органів влади є суперечливими і з суттєвими розбіжностями показують кількість внутрішньо переміщених осіб, що свідчить про складність державного контролю їх переміщення та обліку. Це обумовлено тим, що, по-перше, між різними органами, які координують внутрішнє переміщення осіб, які виїжджають з окупованих територій, не налагоджений механізм обміну даними; по-друге, не всі такі особи реєструються у відповідному порядку; по-третє, частина з них після поновлення здійснення їм пенсійних та інших соціальних виплат повертається на попереднє місце проживання.

Основними нормативно-правовими актами, які встановлюють правовий статус цієї категорії осіб, є Закони України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Ці нормативно-правові акти є комплексними, і їх положення визначають права і обов'язки таких осіб у різних сферах суспільних відносин, зокрема і відносинах, що виникають з приводу соціального забезпечення. Більш вузьку спрямованість регулювання мають підзаконні акти, зокрема, постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг»; № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб»; № 531 «Про особливості реалізації прав деяких категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», якими конкретизується обсяг прав внутрішньо переміщених осіб у сфері соціального забезпечення та процедура отримання належних їм соціальних виплат та послуг.

Перш за все зазначимо, що за внутрішньо переміщеними особами зберігається належне їм право на пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне страхування та соціальні послуги. При цьому для їх отримання особа має стати на облік у відповідному органі державної влади і одержати довідку, що буде підтверджувати факт її внутрішнього переміщення [2]. Це зумовлює появу низки проблем та ускладнень. Наприклад, за даними Української Гельсінської спілки з прав людини, мають місце масові відмови у реєстрації внутрішньо переміщених осіб через надмірно формальний підхід до визначення територій, непідконтрольних українській владі. За таким принципом відмовляють у взятті на облік переселенцям з деяких населених пунктів

Донецької і Луганської областей, не зважаючи на те, що фактично на цих територіях ведуться бойові дії, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, зумовлюють руйнування інфраструктури, тощо. Також поширені випадки, коли уповноважені органи вимагають від особи додатково надати певні документи (наприклад, довідки на підтвердження факту проживання чи договір оренди житла), які, згідно з законодавством, не є обов'язковими для взяття особи на облік [4].

Наступним аспектом правового статусу внутрішньо переміщеної особи є право на адресну допомогу. Виїжджаючи за межі тимчасово окупованих територій чи територій збройного конфлікту, переселенці змушені шукати нове місце проживання, забезпечувати себе житлом, задовольняти свої базові потреби, тощо. Це зумовлює істотне збільшення витрат, що ставить під загрозу належний рівень життя таких осіб. У зв'язку з цим держава надає їм адресну допомогу у вигляді щомісячних виплат для покриття витрат на проживання, в тому числі – оплату житлово-комунальних послуг [3]. Ця грошова допомога надається на сім'ю та має фіксований розмір, встановлений для кожної категорії осіб.

Суттєвою проблемою є фактична відсутність налагодженого механізму перевірки обґрунтованості здійснення соціальних виплат тій чи іншій особі та контролю за тим, чи не повертаються внутрішньо переміщені особи після отримання соціальних виплат на непідконтрольні українській владі території для постійного проживання, а також – чи не отримують вони грошової допомоги чи інших видів соціального забезпечення від Російської Федерації. Складність здійснення такого контролю зумовила появу явища, яке дістало назву «пенсійний туризм» і полягає в тому, що особи ставали на облік як вимушені переселенці, вказуючи в документах нове місце проживання, але фактично за цими адресами не проживали, повертаючись на тимчасово окуповані території [6].

З усього вищевикладеного можна зробити висновок, що окупація Автономної Республіки Крим та проведення в окремих районах Донецької і Луганської областей АТО поставили перед Україною чимало складних завдань, пов'язаних, в тому числі, із соціальним захистом осіб, що змушені були залишити ці території. На сьогоднішній день відсутнє належне правове регулювання порядку надання такого захисту, і він потребує пристосування до складних умов його реалізації.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
2. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України № 505 від 1.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>
3. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України № 509 від 1.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF>
4. Про особливості реалізації прав деяких категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Постанова Кабінету Міністрів України № 531 від 1.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2014-%D0%BF>
5. Права внутрішньо переміщених осіб. Б. Захаров (Українська Гельсінська спілка з прав людини), 19.03.2016. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischenyh-osib-2/>

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Лівак А.П.

*аспірант науково-навчального інституту права,
Університет державної фіскальної служби України*

ЩОДО ОСНОВНИХ ПРАВОВИХ І ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ І ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Одержання Україною незалежності в 1991 році спонукало до розробки і впровадження на початку 1992 року значної кількості нових законодавчих актів в тому числі і питань законодавчого забезпечення реформування земельних відносин та форм господарювання в умовах, коли радикально проводилася реорганізація сільськогосподарських підприємств і створювалися нові господарюючі суб'єкти на теренах нової держави. Усі фінансові потоки, майно і активи, які дісталися у спадок Україні після розпаду СРСР, попали відповідним учасникам, що були допущені до розподілення цього пирога після проведення приватизації більшості цінних активів країни за шахрайськими схемами, а саме: працівниками комуністичної номенклатури, директорам банків, фабрик і заводів, голів колгоспів і радгоспів, мафіозних кримінальних структур, а також силових структур. При цьому більша частина родючих земель після проведення приватизації шляхом розпаювання усіх активів та земель колгоспів і радгоспів (у 2002 р.) після розділення перейшла у власність діячів бувшої радянської номенклатурної системи управління, які і далі продовжують керувати в Україні.

Наразі в Земельному кодексі зазначено, що використання права власності на землю не повинно шкодити правам і свободам інших громадян, інтересам суспільства. Згідно ЗК, земельні відносини – це відносини щодо володіння, розпорядження та користування землею.

Земельний кодекс України набув чинності 01.01.2002 року [2]. Земельні відносини, окрім Земельного кодексу регулюються Конституцією України [1], а також іншими нормативно-правовим актами.

На початку ХХІ століття виникла одна з найгостріших проблем в Україні, окрім війни на сході, коли в епіцентрі політичного, економічного і соціального життя держави постало питання проведення земельної реформи шляхом зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення.

Якщо сьогодні зняти мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення в Україні, якого чекають багато зацікавлених клієнтів великих агрохолдингів і не тільки в Україні, то дуже швидко величезна кількість земель перейде до рук... іноземців. Чи можливий такий варіант? Безумовно, адже більшість капіталів, що обертаються в банківській сфері – це іноземний капітал, у банках якого обертаються неповернені кредити, заставлені орні землі боржників то, наразі стаття 22, пункт 5 Земельного кодексу: Землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватись у власність іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам – не врятує?!

Навіть, при наявності законів про Державний земельний кадастр та прийнятті закону «Про ринок земель» в цьому процесі бракує спеціалізованого Державного земельного банку, як головного регулятора специфічного ринку земель, а також відсутності законодавчого закріплення вартості землі в економічному обігу.

Нова влада України, після проведених президентських виборів, та дострокових парламентських виборів, має намір провести вигідну для неї модель реформи сільськогосподарських земель, з метою поділити землю на свою користь, навіть не обговорюючи цієї гострої проблеми на загальнонаціональному рівні. Отже, Україні доведеться вирішувати питання землі, але хто і як проводитиме цю реформу!

Вчені, політики усіх мастей, соціологи та група осіб, що любіють інтереси власників агрохолдингів, по різному роз'яснюють проведення реформ та зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, але проблема полягає не лише в тому, щоб насамперед забезпечити права і інтереси фермерів-аграріїв і селян. Більшість сторін у дискусії про відкриття ринку землі в Україні погоджуються з тим, що запровадження процесу ринку землі в Україні давно настало, але питання в тому, коли його запроваджувати та на яких умовах?

Для зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення в Україні, насамперед необхідно вирішити кілька ключових, нерозв'язаних проблем:

По-перше, головною проблемою запровадження цивілізованого ринку землі є низький рівень прибутків серед сільського населення, який у разі нижчий порівняно із сусідніми країнами, такими, як Польща, Турція, Росія, що є величезним ризиком і викликом в контексті того, що купувати землю зможуть лише неукраїнці.

По-друге, існує проблема відсутності адекватної і справедливої ціни на українську землю, при наявності європейських цін на електроенергію, воду і газ.

По-третє, відсутність головного регулятора ринку земель сільськогосподарського призначення спеціалізованого Державного земельного банку, суто державної структури, що призведе до багатьох ризиків і наслідків, як правового, економічного так і соціального характеру.

Питання реформування земельних відносин у сусідніх країнах проводилися переважно через створення державних фінансових інституцій, наприклад в Польщі, коли Державне агенство виступало в ролі державного арбітра-наглядача з метою попередження розвитку непотрібних ризиків і правових наслідків. Агенство викупувало наділи і надавало молодим сім'ям ділянки, тобто виконувало покладену на нього місію регулятора земельних відносин у нових ринкових умовах, яке потім було ліквідовано. Польща сьогодні у питаннях земельних відносин послуговуються Кодексом сталого аграрного розвитку, при подальшому переході до засад Спільної європейської агрополітики.

Україна в частині фінансових ресурсів досить бідна, адже за оцінками економістів, вартість землі в Україні досягає максимум до 500-600 млрд. гривень, тому, наразі згідно статті 31 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [3] мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку може становити більше 10 млн. євро. Чи буде створено таку фінансову інституцію в Україні, яка необхідна, як одна із складових проведення земельної реформи, малоймовірно.

Наразі заснування Державного земельного банку не передбачено, мотивуючи це фінансовою кризою і обмеженістю бюджетних ресурсів. Крім того, можливо це питання підіймуть уже восени 2019 року після проведення парламентських виборів і створення нового уряду.

Вирішення будь-якої великої справи потребує на її початку однакових умов і рівня справедливості, в протилежному випадку, передбачити ризики і наслідки буде неможливо.

Провівши короткий аналіз наведених проблем у галузі сільськогосподарського виробництва, у діяльності агропромислового комплексу України, роботі урядових структур, а також відсутність адекватних та вчасних законодавчих ініціатив Парламенту, що не дає можливості впровадження ринку земель в Україні на шляху зняття мораторію на продаж землі, вважаю логічним наступні кроки для проведення земельної реформи:

- для матеріалізації і вирішення ідеї вільного ринку землі, потрібно заснувати Державний земельний банк, як регулятора цього специфічного ринку, з метою забезпечення функціонування земельного ринку, а також прописати алгоритм заставних операцій із земельними ділянками та заставою права оренди на них;

- на загальнонаціональному рівні провести блебісцит із пошуком консенсусу і точок дотику у співпраці з усіма політичними силами держави щодо отримання найбільш прийнятної для національних інтересів України моделі проведення земельної реформи, врахувавши інтереси більшості зацікавлених груп;

- реалізувати положення Закону, який дозволить уникнути монополізації і надмірної концентрації земель сільськогосподарського призначення в одних руках і дасть певний час для розробки чітких правових механізмів впровадження із часом прозорого ринку землі;

- виробити правові механізми і соціальні запобіжники, які попередять створення будь-яких корупційних схем в процесі проведення земельної реформи, що роз'їдають систему життєдіяльності країни на всіх рівнях влади і суспільства;

- зробити оцінку, розмежування і впорядкування наявних земельних паїв, тобто провести підготовку до ринку землі, з метою попередження хаосу в контексті того, що на одні і ті ж паї було декілька претендентів чи власників;

- перестати займатися перманентною імітацією будь-яких реформ, а створювати на основі того що є і, працює, а не знову починати з нуля. Важливо, щоб було просто і зрозуміло, що ми хочемо створити і як, оскільки кожний новий реформатор може реформувати красиво і від душі, йдучи до переможного кінця;

- попередити механізми маніпуляції і блокування проведення реформ у стінах парламенту шляхом внесення змін в законопроекти тисячі поправок і формулювань та розробці незрозумілих стандартів. Такі

законотворчі процеси мають проводити лише висококласні спеціалісти у сфері вироблення законодавчих актів.

– провести підготовку вищої освіти і підготовки кадрів за кращими світовими зразками із інтеграцією у світовий освітянський простір, із запрошенням професорів із інших країн в університети та направленнями студентів на практику до країн із сучасними технологіями у вирощуванні продуктів сільськогосподарського виробництва та процесів їх переробки на рівні світових стандартів;

– для виходу країни на світову арену не тільки у виробленні сільськогосподарської продукції, необхідно передбачити в бюджеті країни кошти на наукові дослідження та розробки, на рівні 3% ВВП, як це робиться в Японії, США, Китаї та Ізраїлі. Знайти методи впровадження наукових розробок в життя і механізми їх «капіталізації» – це роблять розвинені країни, зможемо і ми, адже Україна – нація талантів!

Відмова держави від фінансування наукових досліджень із мотивацією та посиленням війни на Сході України недоречна, позаяк Ізраїль, оточений з усіх боків державами, з якими країна воює із 1948 року (наразі – 60 років), але при цьому, живе, вирощує на крапельних технологіях «на камінцях!!!» сільськогосподарську продукцію для своїх потреб і постачаючи її у країни ЄС і Африки і, – процвітає!

Величезний гріх, маючи такі «безцінні» мільйони гектарів чорноземів, роботящих громадян і бути самими бідними у світі! Земельні питання – дуже гостра, болюча проблема, але небезпечно далі відтягувати її рішення. Необхідно проводити відповідну роз'яснювальну роботу і інформаційну політику з метою підготовки суспільства до системного вирішення і проведення земельної реформи.

Список використаних джерел:

1. Конституції України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР.
2. Земельний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст. 27.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III.

Педіна Д.А.
студент,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В ЮСТИЦІЇ

Судова реформа донесла до України важливі нововведення, які відповідають уявленням про судочинство 21 століття, адже поступово електронні ресурси стають основним джерелом інформації, підтвердженням чому є досвід технологічно розвинутих країн. У першу чергу, було розширено саме поняття доказів, до яких включили електронні докази. Зміни отримали три процесуальні кодекси, а саме ЦПК, ГПК та КАСУ, у яких з'явилася окрема категорія – електронні докази. Проте важливі законодавчі акти, як КПК, КУпАП окремого визначення електронного доказу не отримали.

Метою цієї статті є визначення поставлених міжнародними договорами завдань, дослідження досвіду впровадження, проблематичні аспекти використання електронних доказів у судочинстві в інших країнах, та розгляд існуючих понять і механізмів використання електронних доказів з метою перейняття їх у вітчизняному законодавстві.

Про актуальність проблеми свідчать такі міжнародні акти, як: Звіт щодо України: підготовлений Офісом Програми з кіберзлочинності на основі експертної підтримки незалежних експертів Ради Європи «Про чинне законодавство і проекти законів, що доповнюють різні питання, пов'язані з кіберзлочинністю та електронними доказами, та вносять зміни до них», Звіт Комітету Ради Європи з правового співробітництва «Використання електронних доказів у цивільному та адміністративному процесі і їх вплив на правила доказування та достатність доказів», та звіт спільний звіт дослідницької організації RAND та Денверського університету «Digital Evidence and the U.S. Criminal Justice System».

Рада Європи 27 липня 2016 року опублікувала доповідь «The use of electronic evidence in civil and administrative law proceedings and its effect on the rules of evidence and modes of proof», що охоплює порівняльне вивчення та аналіз існуючих національних правових положень, які були прийняті або адаптовані щодо впливу електронних доказів на правила

доказування та способи доведення, з акцентом на провадження, що стосується цивільного права, адміністративного права та господарського права. Ціллю якого вивчення та постановка проблем у юридичних системах держав членів РЄ у цій сфері, і щодо яких потребуються виправлення та найшвидші врегулювання

Перша частина доповіді РЄ розглядає особливості отримання електронних доказів. У доповіді зазначена класифікація, згідно якої електронні докази поділені на три типи, які можуть бути використані у судовому провадженні:

1) Докази з загальнодоступних веб-сайтів, наприклад, публікації в блогах та зображення, завантажені на веб-сайти соціальних мереж.

2) Матеріальні докази (або докази вмісту), тобто електронна пошта або документи в цифровому форматі, які не є публічно доступними і зберігаються на сервері.

3) Призначені ідентифікатори користувачеві та дані про трафік («метадані»), які використовуються для ідентифікації особи шляхом виявлення джерела зв'язку, а не змісту інформації.

Перший критичний момент стосується випадків, якщо сторона хоче подати докази з загальнодоступних інтернет-сайтів, чи буде суд вимагати, щоб копії веб-сайтів збиралися спеціальним чином, щоб забезпечити оригінальність та відповідність, наприклад, працівника суду або спеціаліста з цифрових доказів, призначеного судом?

У Франції сторона може подати копію веб-сайту або знімку екрана, зокрема, щоб довести наявність юридичного факту. Проте суд може вважати за необхідне надати додаткові заходи, щоб роз'яснити фактичні питання відповідно до статті 10 Цивільного процесуального кодексу Франції. У цьому контексті суд може призначити будь-кого за власним вибором, щоб повідомити його шляхом висновків, консультацій або експертизи. Наприклад, судовий виконавець може також бути призначений судом для складання звіту, але обсяг цього завдання надзвичайно обмежений, оскільки він окреслюється констатацією фактів, визначених у офіційному звіті. Експерт також може бути призначений судом, щоб надати рішення про достовірність копії веб-сайту чи знімка екрана або зробити такі копії [1, ст. 10-11].

Другий пункт: чи може сторона звернутися до суду з проханням отримати копію електронних даних (таких як комп'ютерні файли, що зберігаються на комп'ютері третьої сторони в межах юрисдикції) до того, як судовий позов буде розглянуто по суті?

У Англії та Уельсі така норма цивільного процесу та прецедентне право присутня та охоплює цю можливість, але в деяких країнах, таких як Естонія, вона доступна лише у виняткових випадках через процедуру попереднього збору доказів і дуже рідко реалізується на практиці. У Латвії сторона може звернутися до суду з проханням забезпечити докази як в адміністративному, так і в цивільному судочинстві, де вони мають підстави вважати, що отримання доказів у майбутньому може бути неможливим або проблематичним. Позиція подібна в Литві, де сторона може звернутися до суду з проханням застосувати захисні заходи для забезпечення доказів відповідно до статей 144 і 221 Цивільного процесуального кодексу Литви [1, ст. 12].

Інше питання, яке потребує розробки та визначення, це при вилученні електронних доказів відповідно до судового наказу, чи сторона, яка шукає докази, зобов'язана дотримуватися будь-якого особливого набору правових положень або вказівок щодо вилучення електронних доказів?

Ситуація така, що жодних інструкцій до процесу вилучення електронних засобів не передбачено в жодній країні, хоча в Хорватії існує необхідність подати до суду заяву про арешт відповідних доказів; у Чеській Республіці будь-які дії стосовно електронних доказів повинні здійснюватися відповідно до загальних положень про докази згідно ЦПК Чехії; у Естонії призначений судом виконавець керується конкретним наказом суду щодо вилучення та збору електронних доказів; у Франції судовий виконавець зобов'язаний повідомити особу, яка володіє доказами про, що здійснює збір доказів відповідно наказу та уповноваження суду, а у Португалії на розсуд суду, призначається перелік відповідних процесуальних формальностей [1, ст. 12].

Європейським державам було надано запит викласти, за якими ознаками визначають автентичність та надійність електронних доказів і чи існують інші ознаки, які встановлюють їх ненадійними?

У Чеській Республіці У Законі № 300/2008 «Про електронні акти і про дозволене перетворення документів» передбачені положення про дозволене перетворення документів. Письмові оригінали документів можуть бути перетворені за допомогою передбаченого законом способу перетворення в цифрову версію і навпаки. Перетворені документи забезпечуються за допомогою пункту про аутентифікацію, що засвідчує відповідність вхідних (оригіналів) і вихідних (копій) документів. Як наслідок, можна подавати письмові докази в електронному вигляді і навпаки. У Законі № 300/2008 також стверджується, що документ,

створений шляхом конверсії, має ті ж юридичні наслідки, що й завірена копія документа [1, ст. 20-21].

Французьке право розрізняє письмові докази, показання свідків, презумпцію невинуватості, зізнання, і свідчення під присягою. Письмові докази розрізняють за формою, на приватні документи (копії) або автентичні документи (оригінали), як це визначено статтею 1317 Цивільного кодексу. Доказова сила письмового доказу є найвищою, доки він вважається достовірним. Електронний варіант має таку саму цінність, як і письмовий, як це передбачено статтею 1316-1 Цивільного кодексу. Крім того, автентичний (оригінальний) документ може бути складений на електронному носії згідно з умовами другого пункту статті 1317. Не всі форми доказів мають однакову силу, оскільки письмовий (до яких відносяться електронні докази) має перевагу над свідченнями свідків. І тому, свідчення про електронний доказ вважаються достовірними і мають юридичні наслідки, доки інша сторона не заперечує це, в протилежному випадку його доказову силу залишають на розсуд суду [1, ст. 21-22].

У Германії Стаття 371a Цивільно-процесуального Кодексу передбачає, що правила щодо доказової сили приватних записів та документів застосовуються у відповідності до приватних електронних документів, які мають кваліфікований електронний підпис. Достовірність заявленого у електронній формі, доступної в електронному вигляді, отриманої в результаті перегляду її відповідно до Закону про електронний підпис (Signaturgesetz), може бути поставлена під сумнів лише фактами, що викликають серйозні сумніви щодо того, що декларація була зроблена власником ключа підпису. Якщо відповідний електронний підпис відсутній, застосовуються правила візуальних доказів (зображень) (розділ 371, пункт 1 ЦПКГ) [1, ст. 21-22].

Висновок. З урахуванням існуючої нині концепції класифікації доказів цифрова інформація з урахуванням унікальних характеристик не може бути віднесена до жодної класифікаційної групи. Існує необхідність введення категорії «цифрового доказу», під яким слід розуміти фактичні дані, представлені у цифровій (дискретній) формі та зафіксовані на будь-якому типі носія, що стають доступними для сприйняття людиною після обробки ЕОМ та на підставі яких суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для провадження та підлягають доказуванню згідно спеціальних правил, які потребують законодавчого визначення.

Список використаних джерел:

1. The use of electronic evidence in civil and administrative law proceedings and its effect on the rules of evidence and modes of proof: A comparative study and analysis (Stephen Mason, assisted by Uwe Rasmussen) (European Committee on Legal Co-operation, Strasbourg, 27 July 2016, CDCJ(2015)14 final). – Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680700298> – Назва з екрана.

Черняхів І.Е.

аспірант,

Університет державної фіскальної служби України

СТРУКТУРА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО СПОРУ У СФЕРІ ДЕРЖАВНО-СЛУЖБОВИХ ВІДНОСИН ЯК ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Сьогодні наявна неоднакова практика розгляду судами спорів, що виникають у зв'язку із проходженням особою служби у структурі суб'єктів владних повноважень. Зокрема, виникають проблеми щодо юрисдикції спорів про поновлення на роботі, виконання якої передбачало реалізацію завдань та функцій держави (територіальної громади), але позивач працював за контрактом [1]. Львівський апеляційний адміністративний суд вказав про необхідність віднесення таких спорів до юрисдикції загальних судів, оскільки трудові відносини на підставі контракту виключають проходження особою публічної служби. Існують, крім того, інші спірні випадки розгляду спорів, що виникають з державно-службових відносин. Аналіз зазначеного та інших випадків свідчить про недостатню чіткість опрацювання підходів щодо розуміння таких категорій, як «публічно-правовий спір», «публічна служба», «державний службовець», «державно-службові відносини», «управління», «публічне адміністрування».

Поняття публічно-правового спору сьогодні досліджено у роботах А.К. Гасанової [2], К.О. Тимошенко [3], Н.Є. Хлібороб [4] та деяких інших дослідників. В тому числі, необхідно відмітити напрацювання стосовно особливостей публічно-правового спору, що виникають з окремих видів суспільних відносин: соціальні відносини (Н.М. Гладка), сфера господарювання (О.А. Веденяпін), сфера інтелектуальної

власності (Т.М. Трояновська) та інші. Втім, на сьогодні немає єдиної позиції стосовно структури публічно-правового спору та його елементів. Переважна кількість дослідників виділяють три елементи публічно-правового спору як предмету юрисдикції адміністративних судів: предмет, сторони, підстава [3, с. 5; 4, с. 6]. Водночас, А.К. Гасанова, розглядаючи структуру публічно-правового конфлікту в діяльності органів виконавчої влади, не виділяє такого елементу як підстава, натомість виділяючи зміст такого конфлікту [2, с. 31]. Дослідники публічно-правового спору в окремих видах суспільних відносин нерідко залишають питання дослідження його структури поза увагою.

Повертаючись до тематики публічно-правового спору у сфері державно-службових відносин, необхідно вказати, що вирішення наведених вище та інших практичних питань пов'язано із створенням теоретичного підґрунтя, що передбачає опрацювання відповідних наукових категорій. Дослідження наукових напрацювань стосовно змісту терміна «управлінський» щодо характеру діяльності суб'єкта владних повноважень надає підстави стверджувати про відсутність чітких наукових позицій. Актуальні позиції судової практики фактично пов'язують зазначене поняття із здійсненням суб'єктом владних повноважень своєї діяльності відповідно до закону [5], не вдаючись до оцінки: управлінського чи технічного характеру фактично є конкретні дії. Саме таке широке розуміння може вважатись причиною зазначених вище позицій щодо юрисдикції спорів за участю особи, що займає посаду на підставі контракту. Дійсно, за контрактом особа може обіймати посаду, що передбачає виконання повноважень розпорядчого характеру (наприклад, начальник певного структурного підрозділу). Тому актуальним є уточнення зазначеної категорії.

Аналіз наукової літератури щодо змісту поняття зокрема, публічного адміністрування свідчить про можливість сприйняття його з цільової точки зору, а саме як діяльність, спрямована на: організацію, розвиток певної системи у відповідності до законів її функціонування; підтримання системи в поточному актуальному стані [6, с. 947; 7, с. 14]. Наведені функції мають бути: а) критерієм віднесення конкретних спірних правовідносин до юрисдикції адміністративного суду; б) такий критерій повинен мати визначальний характер, у порівнянні із іншими, в тому числі – способом оформлення трудових відносин особи із суб'єктом публічної влади. Крім того, посадова особа, що приймає рішення про припинення трудових відносин, приймає рішення саме

управлінського характеру щодо підтримання актуального стану системи державного апарату шляхом недопущення до виконання функцій держави особи, яка не відповідає вимогам закону. За таких обставин вважаємо, що наведені вище справи мають підпадати під юрисдикцію адміністративного суду, у зв'язку із чим доцільним є оновлення наведеного вище роз'яснення. Необхідно вказати, що керівний характер виділеного критерію простежується у актуальній судовій практиці [8].

За наведених обставин можливо окреслити коло суспільних відносин, з яких можуть виникати публічно-правові спори, що виникають у сфері державної служби. Зокрема, відповідна складова має бути присутньою у діях посадової особи як однієї з сторін спірних правовідносин. З наведеного випливає питання визначення сфери правовідносин, у яких можуть виникати публічно-правові спори щодо державної служби як предмет юрисдикції адміністративних судів.

Визначення елемента публічно-правового спору не знайшло свого однозначного розуміння у науковій літературі. Виходячи з наукового підходу, що демонструється окремими вченими (зокрема, К.О. Тимошенко; Н.Є. Хлібороб; О.А. Веденяпін, окремими іншими дослідниками), можна вказати на сприйняття ними загальнофілософської позиції щодо визначення елемента як складової частини [9, с. 537], за допомогою якої відбувається зокрема, ідентифікація конкретного публічно-правового спору, або інше важливе завдання для його характеристики. Зазначене дозволяє зробити наступні висновки стосовно структури публічно-правового спору у сфері державно-службових відносин як предмету юрисдикції адміністративного суду. По-перше, необхідно підтримати дослідників, які не виділяють зміст публічно-правового спору як його елемент, виходячи з значення терміну «зміст» – в даному випадку він охоплює собою конфліктний характер взаємовідносин, що склались між сторонами, а тому складає, скоріш, сутність спору, але не його елемент. Таким чином, необхідно виходити з виділення підстави, предмету та сторін спору як його елементів. Втім, наведені вище міркування стосовно сфери виникнення досліджуваних спорів (публічно-правові відносини, об'єктом яких є організація або підтримання існуючої системи державної служби) дозволяють стверджувати про можливість виділення ще одного елемента – сфери виникнення публічно-правового спору. Хоча зазначений елемент і не має ідентифікаційного значення, але дозволяє визначити адміністративну юрисдикцію досліджуваного спору.

У зв'язку із наведеним, з метою поширення на особу, що проходить службу за контрактом та виконує завдання держави гарантій, передбачених законодавством про державну службу, зокрема права на судовий захист права на державну службу, доцільно доповнити частиною 8 статті 11 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [10], виклавши її в наступній редакції: «Заявник, в тому числі особа, яка працює за контрактом, має право оскаржити рішення, дії чи бездіяльність державних органів та їх посадових осіб, що перешкоджають реалізації прав, наданих йому цим Законом, до суду».

Список використаних джерел:

1. Узагальнення щодо виявлення проблем, які виникають під час застосування положень Закону «Про державну службу», іншого спеціального законодавства, що регулює питання прийняття громадян на публічну службу, її проходження та звільнення із публічної служби: лист Львівського апеляційного адміністративного суду від 01.02.2014 р. *Закон і Бізнес*. 2014. 02. 15. № 07.

2. Гасанова А.К. Адміністративно-правові засади вирішення конфліктів в діяльності органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 215 с.

3. Тимошенко К.О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції адміністративних судів: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Б.в., 2012. 20 с.

4. Хлібороб Н.Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис.. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2012. 22 с.

5. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 р. № 8. *Закон і Бізнес*. 2013. 07. 20. № 29.

6. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка. К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.

7. Кошелева Л.М. Основні теоретичні підходи до визначення публічного адміністрування. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 2(37). С. 13-19.

8. Про стягнення коштів [Електронний ресурс]: постанова Великої Палати Верховного Суду від 31.10.2018 р. у справі № 806/1828/17. Доступ із інформ.-правової системи «ЛІГА– ЗАКОН».

9. Философский энциклопедический словарь. М.: ИНФРА-М, 2003. 576 с.

10. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Офіційний вісник України. від 15.01.2016 – 2016 р. № 3. Стор. 28. Стаття 149. Код акта 80271/2016.

Яковенко М.Б.

студент,

Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки

Національної академії Служби безпеки України

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ: ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ

У сучасному суспільстві існують загрози, пов'язані із механізмами порушення правових принципів і засад. Так, одним із них є легалізація відмивання коштів, процес, за допомогою якого створюються, з'являються і використовуються доходи, отримані за межами дії правового поля держави. Доходи, отримані злочинним шляхом, проводяться через фінансові потоки з метою приховування їхнього незаконного походження і надання їм статусу легально отриманих. Відмивання грошей є складною послідовністю операцій в системі фінансових розрахунків і належить до злочинів глобального характеру, що вимагає від суб'єктів державного управління запобігання та протидії легалізації (відмивання) злочинних доходів.

Метою статті є прослідкувати багатовекторність легалізації відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. Поставлена мета визначає задачі статті: 1) дослідити термінологічний статус та 2) проаналізувати підходи до класифікації легалізації відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом.

У Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28.11.2002 № 249-IV у переліку термінів можна знайти визначення: «До легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані з коштами (власністю), одержаними (здобутими) внаслідок вчинення злочину, спрямовані на приховування джерел походження зазначених коштів (власності) чи сприяння особі, яка є співучасником у вчиненні злочину, що є джерелом походження зазначених коштів (власності)» [1]. Як бачимо, визначення чітко прописане у законодавстві України, але серед вчених не існує єдиної думки щодо єдиної класифікації та механізмів протидії такому явищу, як легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

За даними Державної служби фінансового моніторингу України доходи, отримані злочинним шляхом, використовуються для «досягнення злочинцями певних цілей:

- приховування слідів походження доходів, отриманих з незаконних джерел;
- приховування осіб, що отримали (отримують) незаконні доходи й тих, що ініціюють сам процес відмивання;
- забезпечення зручного й оперативного доступу до коштів, отриманих з незаконних джерел;
- створення умов для безпечного й комфортного використання коштів, отриманих з незаконних джерел» [6].

Глобальні тренди свідчать про те, що із розвитком технологій та техногенного суспільства все ширшою стає різноманітність злочинів, пов'язаних із відмиванням та легалізацією доходів.

П. Перепічка пропонує таку структуру схем легалізації доходів:

I. Фінансово-господарські операції, які використовуються у схемах легалізації доходів.

1) Операції під час яких відбувається перерозподіл доходів (активів) від одного суб'єкта до іншого:

-безоплатна передача активів у вигляді спонсорської (благодійної) допомоги;

- продаж товарів за ціною, набагато меншою від їх реальної вартості;
- оплата послуг, які фактично підприємство не отримує.

2) Операції які не призводять до перерозподілу доходів між її учасниками:

-звичайне придбання товарів за ціною, що відповідає їх реальній (ринковій) вартості.

II. Етапи схем із легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом:

1. Виведення активів із офіційного фінансово-господарського обігу:

– конвертація та інше.

2. Тіньове(неофіційне, документально не зафіксоване переміщення активів).

3. Уведення активів до офіційного фінансово-господарського обігу(розміщення).

4. Офіційне переміщення активів від одного суб'єкта до іншого(розшарування та інтеграція).

5. Здійснення з активами звичайних операцій з метою: заплутування схем легалізації, напрацювання «білої біографії» доходів, надання їм потрібної форми (інтеграція) тощо [5].

Цікавим є те, що більшість незаконних операцій проводяться шляхом безготівкових обороток, а також переміщень високо цінних ліквідних активів (готівкових аналогів) як у межах однієї країни, так і на транснаціональному рівні.

П. Захаров зазначає, що «у схемах відмивання злочинних доходів простежується комбінування різних фінансових інструментів паралельно з готівкою, зокрема:

- договори відступлення прав вимоги;
- використання підставних осіб для надання псевдопослуг;
- «фіктивні» цінні папери (векселі, акції, інвестиційні сертифікати);
- фіктивні послуги, зокрема страхове відшкодування за фіктивними страховими випадками;
- фінансова та благодійна допомога;
- інші види позик» [4].

Р. Баранов розглядає такі схеми легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом,

- незаконна конвертації грошових коштів із використанням фіктивних підприємств;
- здійснення спекулятивних операцій із цінними паперами;
- здійснення шахрайських операцій з землею та об'єктами нерухомості;
- у результаті незаконного відшкодування з бюджету ПДВ та у процесі приватизації державного майна;
- за участю банківських установ;
- за участю небанківських фінансових установ;
- з використанням САГП;
- з використанням віртуальних валют;
- з використанням Інтернет-казино [2].

В. Журавель класифікує:

- «виведення «брудних» коштів зі сфери обігу тіньового капіталу з наданням видимості їм законного походження;
- зумовлену об'єктивними та суб'єктивними чинниками, взаємопов'язану із середовищем і в ньому відображену систему дій суб'єкта;
- типові схеми (типології), що полягають у здійсненні у певній послідовності «елементарних» фінансових і господарських операцій;

– невід’ємну складову технологій злочинного збагачення, тобто комплексів взаємопов’язаних злочинних дій, що поєднані в єдиний ланцюг злочинної поведінки, де власне легалізація є останньою ланкою [3].

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновки, що статки,набуті поза межами правового поля,отримуються як у сфері господарської діяльності, так і у діяльності, що не пов'язана із господарюванням. Вони можуть бути інвестовані в нерухоме майно як найбільш ліквідне та для формування сталого капіталу, галузі та сфери економіки, які є високорентабельними, де обертаються великі фінансові та товарні потоки. Відмивання і легалізація коштів, отриманих злочинним шляхом, це проблема яка потребує скоординованої діяльності всіх органів державної влади задля вирішення цієї проблеми.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 28.11.2002 № 249-IV / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>

2. Баранов Р.О. Дисертація. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. [Електронний ресурс] / Руслан Олександрович Баранов – Київ. 2018. – С. 3. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/1476ea53-bc6e-45b5-9b99-0930d6a75567.pdf>

3. Журавель В. Предикатний фактор у структурі елементів криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом / В. Журавель // Вісник Академії правових наук України. – Х. : Право, 2005. – № 1(40). – С. 182-189.

4. Захаров В.П. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: теоретико-правовий аспект. [Електронний ресурс] / В.П. Захаров – Львів. 2014. – Режим доступу: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2171/vnulpurn201480134.pdf>

5. Перепічка П. Схеми відмивання доходів: як їх розпізнати [Електронний ресурс] / Павло Перепічка // Фінансовий контроль. – 2008. – № 3. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/51696;jsessionid=CC8F4279728ED541F082811200CC8417>

6. Ризики використання готівки [Електронний ресурс] / Державна служба фінансового моніторингу України. – 2017. – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua/index.php?lang=uk>.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Горелік Д.С.

курсант,

Науковий керівник: Крижановський О.М.

викладач,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Політична та соціально-економічна криза в Україні охопила усі важливі сфери життєдіяльності суспільства, таким чином стала актуальною проблема посилення протидії кримінальним правопорушенням, здійснення контролю над криміногенною ситуацією з метою зниження росту злочинності.

На сьогоднішній день важливою проблемою у нашому суспільстві є жіноча злочинність. Жіноча злочинність становить значну соціальну дилему оскільки, за винятком рис, притаманних злочинності загалом, має додаткові негативні наслідки.

Вагомий внесок у розвиток і тлумачення окремих положень запобігання злочинності зробили такі кримінологи: В.В. Голіна, Б.М. Головкін, Ю.А. Абросімова, С.Ф. Денисов, І.С. Кон, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, М.М. Ключев, В.І. Женунтій, М.Г. Колодяжний, О.Б. Сахаров, О.М. Литвак, П.П. Михайленко, С.Ю. Лукашевич, С.П. Репецький, А.Б. Романюк, В.І. Шакун, О.Ю. Шостко.

Проблему жіночої злочинності вивчали багато видатних вчених таких як Ю.М. Антонян, М.І. Бажанов, О.М. Блага, А.А. Габіані, В.О. Глушков, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.М. Голоднюк, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, В.М. Зирянов.

Рівень жіночої злочинності є нижчий злочинності серед чоловік у 5-7 разів. Зіставляючи злочинну поведінку чоловіків і жінок, необхідно відзначити, що у перших виділяється логічність, а у других – імпульсивність [1, с. 457].

Історія жіночої злочинності тісно пов'язана з історією загальнолюдських уявлень про жінку. Для того, щоб зрозуміти природу жіночої злочинності, необхідно звернутись до історичного генезису розвитку злочинності.

Починаючи з 2000-х років поняття «жіноча злочинність» отримало своє закріплення в науковій літературі.

Так, Л.М. Щербакова стверджує, що жіноча злочинність – це історично мінливе явище як за соціальною сутністю, так і за місцем (у різних державах і різних соціально-економічних формаціях неоднакове коло злочинів) і за часом (кількість кримінально карних діянь змінюється разом з історичним розвитком держави) [2, с. 218].

Найбільш поширеними сферами злочинів серед жінок є:

1) сфера побуту, наприклад, в цій сфері жінки здебільшого вчиняють насильницькі злочини, такі як: вбивство, заподіяння тяжких, середніх або легких тілесних ушкоджень, хуліганство;

2) сфера де жінки працюють та виконують свої професійні обов'язки, наприклад, можливість вільного доступу до матеріальних цінностей, галузь торгівлі, харчова промисловість;

3) сфера господарської діяльності, наприклад, ухилення від сплати податків.

Більшість жінок, які перебувають у місцях позбавлення волі, це жінки віком від 20 до 40 років. На мою думку, це пов'язано зі зміною соціального статусу, безробіттям, проституцією, алкоголізм, наркоманія, різноманітними життєвими ситуаціями, які викликають у жінок злочинні дії. До моменту вчинення злочину більшість жінок були одружені, але, ті жінки, які були засуджені до позбавлення волі, як правило, залишаються без сім'ї. Найбільш поширеною рисою є алкоголізм та наркоманія, так як алкоголіки та наркомани майже завжди скоюють злочини з метою придбання спиртних напоїв або наркотичних засобів, або отримання коштів для придбання.

Аналіз міжнародно-правових стандартів у зазначеній сфері дозволив зробити висновок про те, що сукупність економічних, соціальних, ідеологічних, технічних, організаційних і правових заходів профілактики в змозі істотно понизити криміногенність жінок за допомогою послідовного заохочення і захисту всіх прав людини, всебічного зарахування гендерних аспектів у всіх стратегіях і програмах, заохочення всебічної участі жінок і розширення їхніх можливостей, а також зміцнення міжнародного співробітництва [3, с. 19].

Отже, підводячи підсумки необхідно зазначити, що прояви жіночої злочинності є найвищими у сферах, до яких жінка найбільше залучена – сімейно-побутовій, сфера пов'язана з виконанням професійних обов'язків та господарської діяльності. При цьому жінкам, які пройшли через місця позбавлення волі, складніше дається процес ресоціалізації. Всі ці фактори важливо враховувати при подальшій розробці проблеми та при впровадженні програм із попередження та подолання наслідків жіночої злочинності.

Список використаних джерел:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів / А.П. Закалюк. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 457-460.
2. Чечель Н.О. Деякі історичні аспекти поняття та змісту жіночої злочинності / Н.О. Чечель // Університетські наукові записки. – 2010. – № 4. – С. 214-220.
3. Федусик В.В. Жіноча злочинність в Україні (кримінально-правові та кримінологічні проблеми) / В.В. Федусик // 2001. – С. 19-24.

Долішняк Х.В.

здобувач магістра права,

Український Вільний Університет (м. Мюнхен, Німеччина)

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми – це злочин, що грубо порушує закріплені в Конституції України та гарантовані нею права на свободу, честь і гідність людини. Незважаючи на об'єднані зусилля міжнародного співтовариства, торгівля людьми продовжує становити неабияку проблему світового масштабу. Проблема протидії торгівлі людьми полягає в тому, що розслідування та виявлення таких злочинів є складним і проблематичним. Транснаціональна злочинність виробила добре відпрацьований механізм здійснення торгівлі людьми, при якому прослідкувати рух “живого товару” надзвичайно важко. Саме тому, стає зрозуміло що, без спільних зусиль міжнародного співтовариства, яке

відображається в угодах, конвенціях та інших актах нормативного характеру викорінення цього явища буде неможливим.

Вивченню кримінологічних та кримінально-правових аспектів протидії торгівлі людьми у своїх наукових публікаціях приділяли увагу Ю.В. Александров, Ю.В. Баулін, Т.А. Денисова, В.О. Іващенко, В.П. Корж, М.Й. Коржанський, Я.Г. Лизогуб, А.А. Музика, А.В. Наумов, А.М. Орлеан, П.П. Сердюк, М.І. Хавронюк, С.Д. Шапченко та ін.

Метою статті є вивчення сутності торгівлі людьми, визначення можливих способів вдосконалення протидії торгівлі людьми на основі міжнародної співпраці.

На міжнародному рівні, питання торгівлі людьми є актуальним впродовж останніх 100 років. Результатом занепокоєння світового співтовариства внаслідок поширення торгівлі людьми, стали гучні промови і збори з метою припинення цього явища. Вперше в 1899 році, було висловлене офіційне звернення до всіх держав із закликом до укладення багатосторонніх угод, створення національних комітетів у протидії явищу, торгівлі людьми (Міжнародна конференція по боротьбі з торгівлею жінками в цілях розпусти, Лондон). З того часу, до сьогодення укладено понад 20 міжнародних угод, які об'єднують законодавство і дії країн, для створення спільного механізму боротьби з цим явищем [1].

Важливість міжнародного співробітництва при розслідуванні торгівлі людьми обумовлена тим, що його відсутність унеможливує зібрання доказів з-за кордону; здійснення кримінального переслідування; забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина у кримінальному судочинстві; відшкодування завданої злочином шкоди тощо. Перераховані кримінально-процесуальні функції реалізуються певною мірою органами дізнання, досудового слідства, прокуратурою та судом, зокрема й під час діяльності щодо розслідування злочинів [3, с. 271-278].

Тобто реалізація мети і завдань міжнародного співробітництва у протидії торгівлі людьми здійснюється як міжнародними організаціями, так і власне державами, уповноваженими компетентними органами за конкретними напрямками діяльності й у певних формах [4, с. 271-278].

Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності характеризується як діяльність спеціальних суб'єктів, що заснована на нормах міжнародного та внутрішнього права, спрямовану на протидію міжнародним злочинам, злочинам міжнародного характеру, транснаціональним злочинам [2].

Завдяки Міжнародній співпраці була встановлена кримінальна відповідальність за торгівлю жінками; затверджено притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів, що втягують жінок у заняття проституцією; торгівлю людьми визнали однією з форм рабства; відбулося зміцнення політики держав по боротьбі з торгівлею людьми та експлуатації проституції третіми особами; узгоджено захист та допомога особам, постраждалих від торгівлі людьми; гарантується гендерна рівність. Без міжнародного співробітництва унеможлиблюється кримінальне переслідування, зібрання доказів з-за кордону, забезпечення прав і свобод громадянина у кримінальному судочинстві, саме для полегшення цих етапів розкриття злочинів країни стараються привести законодавство у відповідність з міжнародними актами, подолати бюрократичні перешкоди що виникають на їхньому шляху.

Протягом минулого століття було створено низку міжнародних правових актів – конвенцій, держави-учасниці імплементували їх положення в своє внутрішнє законодавство, будувалися механізми взаємодопомоги у боротьбі з цим явищем, тобто країни зрозуміли, що для боротьби з зростанням торгівлі людьми потрібен спільний комплексний підхід.

Торгівля людьми визнана міжнародним співтовариством як тяжкі транснаціональні злочини проти особистості. Практично всі міжнародні нормативні документи встановлюють практику суворих покарань за цей злочин. Однак, незважаючи на наявність значного числа міжнародно-правових документів, проблема торгівлі людьми повністю не вирішена. Дане явище існує, видозмінюється, отримавши, на жаль, широке поширення у світі.

Міжнародне співтовариство накопичило великий законодавчий та практичний досвід боротьби з торгівлею людьми. Разом з тим деякі проблеми законодавчого регулювання боротьби з работоргівлею на міжнародному законодавчому рівні залишилися невирішеними. Окремі міжнародні документи застаріли, використовувані в них терміни та визначення вимагають уточнення і коректування.

Також станом на сьогодні прослідковується намагання окремих країн ототожнити торгівлю людьми з нелегальною міграцією. У рамках цього підходу формуються найбільш «прості» засоби протидії – суворі візові режими на кордонах, криміналізація нелегальної міграції. У багатьох випадках неможливо відрізнити торгівлю людьми та незаконний ввіз

мігрантів до завершення етапу перевезення та початку етапу експлуатації.

Поширення венеричних захворювань, СНІДу, формування моральної деградації та відчуженості особистості, втрата родинних зв'язків, руйнування суспільної моралі, поширення депресивних синдромів та суїцидальних тенденцій, зростання агресивності та жорстокості – це все наслідки торгівлі людьми. А торгівля жінками в свою чергу сприяє знищенню генофонду нації, оскільки злочинними угрупованнями втягуються у проституцію лише фізично здорові та найпривабливіші дівчата.

Тому, задля подолання таких явищ, з метою посилення реакції на транснаціональну злочинність необхідно створити всебічну транснаціональну стратегію протидії торгівлі людьми, внести корективи в законодавство певних країн для формування однакового поняття та суворості покарання злочину торгівлі людьми, створити загальну систему баз даних злочинців та злочинів.

Список використаних джерел:

1. Кушнір О. Міжнародні стандарти протидії торгівлі людьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://goal-int.org/mizhnarodni-standarti-protidii-torgivli-lyudmi/>
2. Національна академія внутрішніх справ Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни «Міжнародне право» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_9.html
3. Філашкін В.С. Протидія торгівлі людьми на міжнародному рівні / В.С. Філашкін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика), Київ, 2011. – № 24. – 332 с.
4. Чорноус Ю.М. Міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності / Ю.М. Чорноус // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, Луганськ, 2011. – № 1. – 313 с.

Драган І.В.

аспірант,

Національна академія внутрішніх справ

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ РЕВІЗІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ ТА МЕХАНІЗМУ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Становлення, розвиток і функціонування системи кримінальних покарань залежить від вектору зовнішньої та внутрішньої політики держави, домінуючої в суспільстві ідеології, культурно-ціннісних орієнтацій та матеріального добробуту громадян. Інститут покарання перебуває в процесі постійної еволюції, зазнає змін в залежності від перетворень в політичній, економічній, соціальній та духовній сферах життя суспільства. Одним з важливих факторів трансформацій системи покарань є рівень економічного розвитку держави.

Проблеми інституту покарання знайшли своє відображення в наукових працях Ю.В. Александрова, М.І. Бажанова, Н.А. Беляєва, В.І. Зубкової, В.І. Курляндського, І.І. Митрофанова, Є.С. Назимко, І.С. Ной, С.В. Полубинської, Н.Д. Сергієвського, Д.А. Шестакова та ін. Але, навіть враховуючи значну кількість наукових праць, не всі проблемні питання щодо дієвості вітчизняної системи покарань є вирішеними. Залишається відкритим питання розробки ефективних підходів до реформування інституту кримінального покарання та механізму його реалізації в контексті євроінтеграційних процесів в Україні.

Початком інтеграції України до Європейського Союзу (далі – ЄС) стало ухвалення «Угоди про партнерство і співпрацю (УПС) між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами» від 14.06.1994 р.

Обов'язковою умовою вступу України в Європейське співтовариство є сповідування і дотримання цінностей, що є спільними для всіх держав-членів ЄС. В одній із статей проекту Конституції ЄС «Цінності союзу» визначено: «Союз ґрунтований на цінностях шани людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права і шанування прав людини, охоплюючи права меншин. Ці цінності є спільними цінностями всіх держав-членів у суспільстві, де панують плюралізм,

недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність між жінками і чоловіками. «Спільні цінності» мають поділяти всі держави-члени. З цього випливає, що порушення «спільних цінностей» із боку будь-якої держави-члена може загрожувати засадам усього ЄС і, як наслідок, ставити під сумнів членство держави-порушника в ЄС» [1, с. 110]. Слідування спільним цінностям стало орієнтиром розвитку країн-членів Європейського співтовариства. Порушення європейських цінностей ставить під сумнів можливість членства України в складі ЄС.

Особи-ув'язнені до місць неволі являються однією з найбільш вразливих категорій населення в питанні порушення їх прав, тому що покарання у виді позбавлення волі обмежує можливості людини щодо захисту власних прав. Прикладами порушень принципу поваги до прав людини є тримання засуджених в нелюдських умовах, жорстоке або таке, що принижує людську гідність, поводження з ув'язненими в установах виконання покарань, порушення права на правову допомогу та ін.

У доповідях Європейського Комітету із запобігання тортурам (ЄКЗТ) піддано серйозній критиці ряд аспектів в діяльності пенітенціарної системи України. Зокрема відзначено «...погані умови тримання ув'язнених в місцях позбавлення волі, особливо в СІЗО, переповненість місць ув'язнення, безліч інших недоліків, які стосуються харчування ув'язнених, медичного обслуговування, поводження з ними персоналу установ виконання покарань...» [2, с. 33].

У ч.2 ст. 50 Кримінального Кодексу України «Поняття покарання та його мета» зазначено, що «покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами» [3, с. 21].

Проте, викликає сумнів ефективність виховного впливу кримінального покарання в разі тримання засуджених в поганих умовах в установах виконання покарань. Крім того, соціальне середовище в місцях ув'язнення характеризується стійкими протиправними установками, зневагою до норм права та традиціями кримінальної субкультури, що сприяє формуванню стійкої протиправної поведінки та подальшій моральній деградації злочинця.

Заслуговує на увагу позиція Я.З Ковальчук, яка вказує, що «якщо наслідувати діалектичні уявлення у відображенні картини розвитку громадського буття, то недоліки і прорахунки макрорівня громадського життя, здатні виступати детермінантами тих або інших злочинних проявів, знаходять своє продовження і розвиток у феноменах, віднесених

до мікрорівня соціалізації особи. Мікросередовище може посилити або ослабити вплив макросередовища, що не може не враховуватися при розгляді питання про формування особи, адже позитивне мікросередовище в змозі в якійсь мірі нейтралізувати негативний вплив макросередовища, якщо така має місце» [4, с. 177]. Отже, перевиховання злочинця потребує поваги до його прав і свобод, а також позитивного впливу того соціального середовища, що характеризується повагою до права, прав людини та громадського порядку.

Але створення гідних умов для тримання засуджених в установах виконання покарань потребує відповідного фінансування з боку держави.

В щорічній доповіді уповноваженого з прав людини Верховної Ради зазначено, що «згідно з пропозиціями до бюджетного запиту Міністерства юстиції України на 2017 рік для поліпшення матеріально-побутових умов в'язнів планувалося залучити 660 тис. грн. на проведення капітальних ремонтів, а також 932,8 тис. грн. на проведення поточних ремонтів. Проте Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» видатків на здійснення капітальних ремонтів на об'єктах Державної кримінально-виконавчої служби України передбачено не було» [5, с. 227].

Відсутність необхідних для виправлення та ресоціалізації злочинців умов тримання в місцях неволі приводить до необхідності зниження питомої ваги призначених судами кримінальних покарань у виді позбавлення волі у відсотку до загальної кількості покарань.

Потреба у зменшенні кількості покарань у виді позбавлення волі є фактором розробки нових видів покарань, альтернативних позбавленню волі. Проте, впровадження додаткових видів покарань потребує відповідного матеріально-технічного забезпечення органів та установ виконання покарань. Це означає, що без достатнього бюджетного фінансування введення нових видів покарань не пов'язаних з позбавленням волі є неможливим.

Викладена позиція наводить на очевидний висновок що економічний чинник є визначальним в процесі розвитку інституту покарання та механізму його реалізації.

На наш погляд, економічні фактори ревізій кримінально-виконавчої системи поділяються на:

- економічний стан держави;
- рівень бюджетного фінансування органів кримінальної юстиції.

Ефективне реформування вітчизняної кримінально-виконавчої системи можливе в разі наявності одночасно високорозвиненої економіки і достатніх бюджетних відрахування на утримання органів, що забезпечують виконання покарань. У разі, якщо економіка держави перебуває в стані піднесення, але фінансування органів кримінальної юстиції є недостатнім, виникають сприятливі умови для зростання рівня корупції серед посадових осіб органів держави, що уповноважені на призначення та виконання покарань.

Корупція в органах держави є фактором проблем ефективності виконання кримінальних покарань навіть за умови досконалого нормативно-правового забезпечення інституту покарання і високого рівня організації роботи та професіоналізму посадових осіб органів та підрозділів кримінально-виконавчої системи. Корупційні прояви можуть звести нанівець функціонування найдосконалішого інституту покарання.

Отже, криза в економічній сфері життя суспільства обумовлює кризові явища кримінально-виконавчої системи.

В умовах проведення політики європейської інтеграції України внесення змін до нормативно-правового забезпечення кримінальної відповідальності повинні бути спрямовані на забезпечення гарантій дотримання прав людини в ході виконання покарань, а реформування кримінально-виконавчої системи на приведення умов тримання засуджених в місцях неволі до вимог ЄС.

Базисом для реформування інституту покарання та механізму його реалізації в контексті політики європейської інтеграції України є відповідний рівень економічного розвитку держави та бюджетного фінансування органів кримінальної юстиції.

Список використаних джерел:

1. Петров Р.А. Європейські «спільні цінності»: імплікації для України / Р. Петров // Право України. – 2006. – № 10. – С. 110–112.

2. Букалов О.П. Статистичний огляд / *«Донецький Меморіал»*. URL: <http://ukrprison.org.ua/files/docs/1227623025.pdf>

3. Кримінальний кодекс України: Нормативні документи з урахуванням останніх змін в редакції станом на 01.09.2018 р.: Вид. ТОВ «ВВП НОТІС», 2018. С. 204.

4. Ковальчук З.Я. Особливості психології особистості неповнолітнього правопорушника. Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. психологічна: зб. наук. пр. / гол. ред. В.Л. Ортинський. Львів: ЛьвДУВС, 2008. Вип. 1. С. 175-183.

5. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні / *Права людини*. – 2018. – 661 с. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/do-parlamentu-napravleno-schorichnu-dopovid-upovnovazhenogo-z-prav-yudini/>

Конський В.Ю.

аспірант,

Національна академія Служби безпеки України

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ ЗАКЛИКІВ ДО ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

Перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань є відносно новим злочином у Кримінальному кодексі України (далі – КК) проти основ національної безпеки. З початком збройного конфлікту на сході нашої держави, Україна змушена була прийняти сучасні виклики у формі нового виду злочинної діяльності, який певний час істотно знижував ефективність безпосереднього застосування можливостей Збройних сил України та інших військових формувань під час проведення Антитерористичної операції. Злочин, передбачений ст. 114-1 КК, в тій чи іншій формі вже давно існує у кримінальних кодексах багатьох країн світу, проте тільки реальні події, що загрожують національній безпеці, стали дійсною причиною доповнення чинного КК відповідною статтею.

Разом з тим, вказані зміни до кримінального законодавства України не повною мірою охопили всі можливі суспільно-небезпечні посягання в контексті перешкоджання законній діяльності Збройних сил України. Так, ст. 114-1 КК передбачає лише одну форму об'єктивної сторони – безпосередньо перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. Дискусійним і на теперішній час залишається питання, чи є, наприклад, публічні заклики до такого перешкоджання чи розповсюдження матеріалів з такими закликами вираженням вказаної форми діяння.

Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань досліджувалась О.Ф. Бантишевим, Д.О. Олейниковим, Є.В. Пилипенком, М.А. Рубашенком, Р.Л. Чорним та ін. Проблеми поняття публічності та публічних закликів знайшли своє відображення у працях С.В. Дьякова, П.В. Пекара, Р.В. Стецишина, М.В. Турецького, А.Н. Трайніна та ін.

КК містить низку злочинів, однією з форм об'єктивної сторони яких є публічні заклики до певних дій. Вказані норми передбачені ч. 2 ст. 109, ч. 1-3 ст. 110, ч. 1, 2 ст. 258-2, ст. 295, ст. 436, ч. 2 ст. 442 КК.

На думку С.В. Дьякова, заклики – це така форма впливу на свідомість, волю та поведінку людей, коли шляхом безпосереднього звернення до них формується спонукання певного виду діяльності. Він вказує, що такі заклики суб'єкта мають визначену мету – об'єднати людей, активізувати їхню волю та спрямувати їхню поведінку у русло реалізації мети, визначеної у диспозиції відповідної статті [1, с. 44].

Поняття публічності в законодавстві України чітко не визначено, в юридичній ж літературі існує декілька поглядів на це питання. Вважаємо, що слід погодитись з Д.О. Олейниковим, який пропонує розглядати публічність у двох аспектах. По-перше, заклики адресуються невизначеному широкому колу осіб. Звернення може бути вчиненим і до одного громадянина, проте у присутності інших, коло яких не обмежене персональними рамками. По-друге, сама обстановка вчинення злочину повинна свідчити про те, що особа, яка здійснює заклики, вчиняє їх у відповідному місці чи у відповідний спосіб, які дозволяють сприймати такі заклики широкому колу осіб. Про публічність у цьому аспекті можуть свідчити, наприклад, громадське місце, місце скупчення великої кількості осіб, проголошення закликів з використанням засобів масової інформації і т. ін. [2, с. 17].

Суспільна небезпечність – це одна з ознак злочину, яка полягає в тому, що злочин заподіює істотної шкоди суспільним відносинам, охоронюваним законом про кримінальну відповідальність, або створює реальну загрозу її заподіяння. Суспільна небезпечність перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань полягає в можливості завдання шкоди суспільним відносинам, що забезпечують обороноздатність України. Значущість цього об'єкта кримінально-правової охорони знаходиться на достатньо високому рівні поруч з іншими охоронюваними суспільними відносинами. Проте чи дійсно публічні заклики до вчинення такого

діяння мають право на існування в якості однієї з форм об'єктивної сторони злочину передбаченого ст. 114-1 КК?

Окремі вчені, досліджуючи термін публічності в кримінальному праві, задавалися питанням, чому закон про кримінальну відповідальність передбачає в окремих складах злочинів юридичну відповідальність за публічні заклики до вчинення певних злочинних дій, а не розглядає їх в якості підбурювання як вид співучасті у злочині.

Публічні заклики можуть виступати спусковим механізмом для виконавця до вчинення конкретного злочину. Суспільна небезпечність публічних закликів до перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань робить реальною можливість шляхом вчинення таких дій вплинути на формування суспільної думки, яка може перетворитися на реальні дії. Дії не однієї особи а, можливо, десятків і сотень осіб.

Тому диференціація публічних закликів і підбурювання до вчинення злочину як є правильним і виваженим рішенням. Якщо підбурювання до злочину здійснюється щодо окремо взятого виконавця злочину, якого деколи можна відмовити від вчинення злочину, то публічні заклики позбавлені такої конкретики і саме в цьому полягає їх небезпека. Шляхом здійснення публічних закликів виникає вплив на свідомість (а інколи і підсвідомість), волю та поведінку людини. Таким чином, безліч осіб за несприятливих для права умов можуть об'єднуватись та вчиняти злочин масово. А це значно підвищує суспільну небезпечність діяння.

Аналізуючи злочини, передбачені КК, де формою об'єктивної сторони є публічні заклики чи розповсюдження матеріалів з такими закликами, можна знайти підтвердження попередньої тези. Зокрема, це дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України; вчинення терористичного акту; погроми, підпали, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницьке виселення громадян, що загрожують громадському порядку; агресивна війна або розв'язування воєнного конфлікту; геноцид. За публічні заклики до вчинення перелічених дій чи розповсюдження матеріалів з такими закликами передбачена кримінальна відповідальність. Ці злочини передбачені різними розділами Особливої частини КК, отже мають різний об'єкт посягання. Але всі вони об'єднані спільними рисами:

- ці діяння можуть нести загрозу одразу значній кількості громадян;
- історія вказує на той факт, що до здійснення таких діянь досить часто спонукалась велика кількість учасників;
- наслідки можуть бути глобальними, і від того ще більш фатальними;
- такі діяння не складно спровокувати при відповідній підготовці і володінні навичками маніпулювання масами.

Складно знайти в КК інші злочини, яким притаманні всі ці ознаки одночасно, проте злочин, передбачений ст. 114-1 – саме такий.

Розповсюдження матеріалів із публічними закликами є їх неодмінним супутником, як форма об'єктивної сторони. Великий тлумачний словник до матеріалів відносить «відомості, дані, посібники й ін., що їх використовують як основу, джерело для чого-небудь», як доказ чогось [3, с. 651]. Розповсюдження матеріалів із закликами до перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань має такий самий рівень суспільної небезпечності, як і безпосередньо публічні заклики. В такому випадку змінюється лише форма подачі інформації, зміст діяння залишається таким самим.

Перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань є відносно новим злочином, який з'явився в КК на вимогу обставин та часу. Ст. 114-1 КК охороняє надзвичайно важливу сферу суспільних відносин – обороноздатність держави. Разом з тим, вказана стаття не повною мірою охоплює діяння, які можуть посягати на зазначений об'єкт. Так, особа не буде нести кримінальну відповідальність за публічні заклики до перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань чи розповсюдження матеріалів з такими закликами. Відповідальність настане лише в тому випадку, якщо буде можливим довести, що такі заклики були підбурюванням до вчинення злочину, що може бути досить складною проблемою, адже публічні заклики відрізняються від підбурювання за деякими ознаками. Такі заклики можуть призвести до жахливих наслідків, інколи навіть більших, ніж до яких міг би призвести передбачений ст. 114-1 злочин.

Список використаних джерел:

1. Дьяков С.В. Государственные преступления (против основ конституционного строя и безопасности государства) и государственная преступность / С.В. Дьяков. – М.: Издательство НОРМА, 1999. – 320 с.

2. Сичевський В.В., Харитонов Є.І., Олейніков Д.О. Науково-практичний коментар до Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України). Харків: Право, 2016. 232 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.

Краснов О.В.

*начальник ОРВ (з м.д. н.п. Краснопілля) ОРУ СхРУ,
Державна прикордонна служба України*

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІЗ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасна організована злочинність є однією із гострих та складних проблем, що постала перед світовим співтовариством і завдає потужний вплив на усі сфери суспільного життя. Діяльність правоохоронних органів із протидії високоорганізованим кримінальним структурам із високим рівнем оснащення, що використовують насильство та корупцію і діють поза межами національної юрисдикції, залишається неадекватною ступеню загрози.

Особливого значення протидія злочинності має для нашої держави, де це явище вийшло далеко поза межі загальнокримінального і перетворилося на чинник, що загрожує самому існуванню держави та нації. Організована злочинність та пов'язана із нею корупція глибоко проникли в органи державної влади та економіку. Посилюється кримінальний контроль над інформаційною сферою, у тому числі шляхом використання глобальних комп'ютерних мереж, ЗМІ та телебачення. Діяльність кримінальних структур набуває терористичної спрямованості, що проявляється у набутті нею політичного забарвлення.

Транснаціоналізація організованої злочинності обумовлює участь у протидії цьому явищу органів охорони державного кордону. Одним із проявів транснаціоналізації є вчинення угрупованнями організованої злочинності злочинів транскордонного характеру, тобто пов'язаних із перетином державного кордону країни. У протидії такого роду злочинам беруть участь підрозділи органів охорони державного кордону.

Відповідно до законодавства України, реалізацію окремих напрямів щодо протидії організованій злочинності у здійснює Державна прикордонна служба України у межах своїх повноважень. Відповідно до п. «в» ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» органи Державної прикордонної служби відносяться до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю. Оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України наділені повноваженнями щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності (ч. 1 ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [2; 3].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» до основних функцій служби відносяться охорона державного кордону України, ведення розвідувальної, оперативно-розшукової діяльності, участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України, участь у заходах, спрямованих на припинення діяльності організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України [4].

Отже, чинним українським законодавством на Державну прикордонну службу покладено виконання суттєвого обсягу завдань саме у сфері протидії організованій злочинності.

За 2018 рік органами охорони державного кордону України затримано 1006 осіб, що використовували підроблені документи, а також 3270 нелегальних мігрантів. За цей самий період виявлено 668 одиниць вогнепальної зброї та 22612 одиниць боєприпасів, близько 60 кг вибухових речовин та понад 300 кг наркотичних засобів. Окрім цього, виявлено та припинено функціонування 9 кримінальних структур, до складу яких входило 20 осіб, що займалися торгівлею людьми [6].

При цьому суттєва увага приділяється проведенню спільних заходів у рамках міжнародного співробітництва, що є невід'ємною передумовою ефективної протидії транснаціональній організованій злочинності. Так, упродовж 2018 року Державна прикордонна служба України взяла участь у 10 операціях, що проводилися під егідою FRONTEX [6; 7].

Україна виступає та у доступному для прогнозування майбутньому залишатиметься зоною кримінальних інтересів з боку організованої злочинності. Відбуватиметься диверсифікація злочинної діяльності, зростання її кримінальної професіоналізації. Посилення політичних, економічних та гуманітарних зв'язків між нашою країною та

Євросоюзом у цілому, а також суміжними із нашою державою країнами-членами буде використовуватися організованою злочинністю для здійснення транскордонних злочинів.

Зазначене має враховуватися при організації роботи Державної прикордонної служби України як правоохоронного органу. Враховуючи диверсифікацію кримінальних проявів на державному кордоні нашої країни, джерелом яких є діяльність організованої злочинності, а також територіальні обмеження дії прикордонних органів, доцільним є акцентування уваги не стільки на виявленні та припиненні окремих злочинів, скільки на превентивній діяльності, удосконаленні системи забезпечення режиму державного кордону, усуненні умов для здійснення транскордонних злочинів.

Список використаних джерел:

1. Жаровська Г. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків. Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Випуск 660. Правознавство. С. 111–117.

2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України // Відомості Верховної Ради України, 1993, № 35, ст. 358.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України № 2135-ХІІ від 27.03.1992 р. // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 22, ст. 303.

4. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3.04.2003 р. № 661-IV / Відомості Верховної Ради України від 04.07.2003. – 2003 р., № 27, ст. 208.

5. Про державний кордон України : Закон України: Закон України від 4.11.1991 р. № 1777-ХІІ // Відомості Верховної Ради України від 14.01.1992 р., № 2, ст. 5.

6. Держприкордонслужба: Підсумки за 2018 рік. 08.02.2019. «Южная волна». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://volnatv.com/novosti/odessa/15480-derzhprikordonsluzhba-pdsumki-za-2018-rk.html>

7. 2018 рік став для Державної прикордонної служби черговим іспитом на стійкість. 04.02.19 / Державна прикордонна служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/ua/2018-rik-stav-dlya-derzhavnoi-prikordonnoi-sluzhbi-chergovim-ispitom-na-stiykist>

8. Петро Цигикал: Підвищення прикордонної безпеки, відбуватиметься перш за все через запровадження європейських стандартів і практик. 07.02.19. / Державна прикордонна служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://dpsu.gov.ua/ua/Petro-Cigikal-Pidvishchennya-prikordonnoi-](https://dpsu.gov.ua/ua/Petro-Cigikal-Pidvishchennya-prikordonnoi-bezpeki)

bezpeki-vidbuvatimetsya-persh-za-vse-cherez-zaprovadzhennya-vropeyskih-standartiv-i-praktik

9. КМЄС пропонує нову концепцію координації боротьби з організованою злочинністю. 19.06.2018 / Державна прикордонна служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euam-ukraine.eu/ua/news/euam-proposes-new-concept-to-coordinate-the-fight-against-organised-crime>

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

Бондаренко-Берегович В.В.

аспірант,

Вінницький національний аграрний університет

Цибух А.С.

судовий експерт,

*Вінницький науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Відповідно до Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [1].

Судова експертиза налічує близько 41 видів за 83 експертних спеціальностей, зокрема товарознавчий вид експертизи за експертною спеціальністю 12.1. «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів», що є одним із самих розповсюджених.

З урахуванням сказаного впливає, що судово-товарознавча експертиза повинна призначатися у всіх випадках, коли встановлення певних обставин у справі за допомогою інших засобів доказування не можна визнати повним, і, отже, доведення обставин справи можуть бути з'ясовані лише шляхом проведення судової товарознавчої експертизи.

Судова товарознавча експертиза здійснюється на 4 принципах – законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

Судова товарознавча експертиза може бути призначена як на стадії досудового розслідування, так і під час розгляду справи в суді в кримінальному, цивільному, господарському процесах.

Аналізуючи практику призначення судових експертиз та використання їх висновків у кримінальному та цивільному судочинстві як доказів, зазначено: «...Судам слід мати на увазі, що при розгляді справ вони не мають права приймати рішення без проведення експертизи, якщо за законом призначення останнього є обов'язковим. Не проведення такої експертизи є підставою для повернення справи на додаткове розслідування...» [3].

На стадії досудового розслідування судова товарознавча експертиза призначається у всіх випадках, коли без застосування спеціальних знань судового експерта-товарознавця слідчий не може вирішити питання, які виникли по справі і призначає судову експертизу судовому експерту з правом проведення судової товарознавчої експертизи за експертною спеціальністю 12.1. «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів» за порушеною кримінальною справою.

Призначення судової експертизи є процесуальною дією і включає в себе: визначення підстав для проведення судової товарознавчої експертизи, подання клопотання в суд про призначення судової товарознавчої експертизи, вибір експерта або експертної установи, визначення питань, які підлягають вирішенню судовим експертом.

Однією з особливостей судової товарознавчої експертизи є те, що при її призначенні слідчому необхідно враховувати характеристики об'єкта та строки проведення дослідження. Тобто, якщо в якості об'єктів дослідження виступають швидкопсувні зразки, або які не підлягають тривалому зберіганню, наприклад, продовольчі товари, судова товарознавча експертиза призначається в максимально короткий термін. Термін виконання судової експертизи встановлюється в рамках:

- до 10 днів матеріали, які належать до категорії простих досліджень;
- до 30 днів матеріали, які належать до категорії досліджень середньої складності;
- до 60 днів матеріали, які належать до категорії складних досліджень;
- до 90 днів матеріали, які належать до категорії досліджень особливої складності [4].

Друга особливість призначення судової товарознавчої експертизи полягає в тому, що експертиза може призначатися при розслідуванні крадіжок, грабежів, розбійних нападів, провадження в яких здійснюється через деякий час після вчинення кримінального правопорушення і, як правило, об'єкти дослідження відсутні.

У цьому випадку експертиза проводиться за матеріалами кримінального провадження. Об'єктами судової товарознавчої експертизи стають надані документи (ухвала, постанова, протоколи допиту потерпілих, свідків, підозрюваних, обвинувачених, рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, технічні паспорти, тощо), в яких найбільш повно відображені відомості про об'єкти експертизи.

При необхідності судовий експерт має право знайомитись з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження, заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням судової товарознавчої експертизи, бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні [2].

Аналізуючи власну практику судового експерта-товарознавця, можна зробити висновок про те, що окремі особи, що призначають судову товарознавчу експертизу за експертною спеціальністю 12.1. «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів», підходять до цього формально: вихідні дані у вигляді фактичних обставин кримінальної справи в ухвалі (постанові) про призначення судової товарознавчої експертизи викладаються поверхнево, неправильно визначаються об'єкти дослідження, орфографічні помилки, відсутність дозволу на повне або часткове знищення об'єкта експертизи або зміну його властивостей, некоректна дата, на яку необхідно визначити вартість об'єкта дослідження та неповна інформація щодо об'єкта дослідження.

Список використаних джерел:

1. Про судову експертизу: закон України № 4038-XII від 25.02.1994. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> – Назва з екрана.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> – Назва з екрана.
3. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: Постанова Пленуму ВСУ № 8 від 30.05.1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97> – Назва з екрана.
4. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ, затверджена наказом МВС від 17.07.2017 № 591, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 18.08.2017 за № 1024/30892.

Голобородько В.В.

курсант,

Науковий керівник: Кисельов А.О.

кандидат юридичних наук, старший викладач,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

РОЗШИРЕННЯ ГРАНИЦЬ МАФІОЗНИХ СТРУКТУР

Мафією за узвичаєною термінологією називають злочинне угруповання, що об'єднує в собі криміналітет і політичну владу у вигляді конкретних корумпованих чиновників. З італійської мови, у перекладі, це слово означає сім'я, але є і інші значення, наприклад мужність, сила. Політичний словник говорить, що мафією є «централізована злочинна організація, яка методами терору і за допомогою зав'язків з корумпованими політичними діячами та чиновниками реалізовує свої економічні інтереси».

Мафіозні структури відрізняються від звичайної кримінальної організованої злочинності тим, що є найнебезпечнішою формою тиску на громадянське суспільство, спробою підмінити собою державні інститути, поділ влади і створити дзеркальне суспільство, підконтрольне окремим особам на підставі їх статусу у мафіозному угрупованні. Дослідники говорять, що мафія виникла в Італії, а саме на острові Сицилія у 13 столітті як збройні загони для підтримання порядку, які згодом стали першими організаціями що системно порушували закон і вчиняли злочини. Розвиток мафіозних структур почався у 18-19 століттях в Італії. На початку 20 століття через поширення італійської діаспори в США – у Америці.

Що таке мафія у класичному розумінні цього поняття? Італійська мафія складалась із так званих «сімейних зав'язків». На чолі організації є об'єднана рада рівних за статусом керівників мафіозних родів – купола. Очільником структури є «батько» – капо, якому беззаперечно підкорялися, як монарху. Свій «трон» очільник мафіозного клану передавав за кровною спорідненістю– синові, або від старшого брата до молодшого. Основні критерії діяльності – відмова від офіційних інститутів влади, як регуляторів спорів, використання насильства як способу регулювання конфліктів, відмова від будь-якої співпраці із офіційними органами влади [1, с. 433].

Нещодавно журналісти ВВС, опублікували велике розслідування про італійську мафію, яка і сьогодні відіграє значну роль у поширенні злочинності не тільки Європою, але й в інших країнах світу. Найчисельніші угруповання мафіозі «Коза Ностра», «Каморра», «Ндрангета» і «Сакра Корона Уніта» за підрахунками експертів, яких цитують журналісти, нараховують приблизно 25 тисяч членів та ще 250 тисяч помічників по всьому світу [2, с. 2]. Сицилійська мафія «Коза Ностра» залишається найсильнішою класичною мафією, яка до цих пір втручається у політику, активно протидіє владі, збирає «піццо» з комерсантів, тобто рекетує бізнес. Сьогодні мафіозне угруповання перебуває під сильним тиском поліції та суспільства після гучних вбивств прокурорів Джованні Фальконе і Палоло Борселліно, вони втратили довіру суспільства. Один з її очільників помер у в'язниці у 2017 році, а антимафіозні громадські організації управляють відібраними у мафії віллами, бізнесом і іншими активами. Неаполітанська мафія «Каморра» спеціалізується на наркотиках і визначальна риса цієї мафії – жорстокість. Вони менше інтегровані у політику, проте мають міцні внутрішні зв'язки і створили чимало «філіалів» у інших країнах, наприклад в Іспанії. Калабрійська мафія «Ндрангета» спеціалізується на торгівлі кокаїном і має зв'язок із Мексикою та Колумбією, звідки і транспортується наркотична сировина. Майже 80% торгівлі кокаїну у Європі, контролюється цим кланом. «Сакра Корона Уніта» базується в Апулії і переймається контрабандою сигарет, зброї, наркотиків та людей. Має зв'язок із бандитськими угрупованнями та організованою злочинністю у Східній Європі.

Експерти у питанні вивчення мафіозних кланів говорять, що більшість мафіозних угруповань не визнають державних кордонів та діють за принципом особистої вигоди і можливостей.

Особливе місце у цьому світі відіграє російська мафія. В інтерв'ю «Голосу Америки» фахівець з організованої злочинності Марк Галеотті зазначав, що російська мафія поступається італійській і деяким іншим у кількості ресурсів. Але вона має величезні ресурси і вплив на територіях, які їй підконтрольні. На думку експерта, «ці угруповання є першими прикладами постмодерної, постіндустріальної злочинності». «Російська мафія приходить у вигляді підприємця. Вона фактично веде діалог з іншими злочинними угрупованнями. Вона запитує: що вам треба? Наркотики? Ми маємо третину усього афганського героїну, який проходить через Росію. У нас є амфетаміни, які виробляють у

лабораторіях довкола Петербургу. Жінки? Ми можемо постачати вам жінок. Зброя? Хакери? Відмивання грошей? Будь-які послуги, товари, які ви забажаєте – ми усе маємо у Росії, яка фактично є нашим великим складом. Саме в цьому полягає важливість російської організованої злочинності», – зазначає експерт [3, с. 1].

У квітні 2019 року Європол офіційно повідомив про те, що організовані злочинні угруповання становлять найбільшу загрозу європейській безпеці, випереджаючи тероризм і міграцію. За даними правоохоронних органів, найбільшими гравцями в злочинному світі є італійські мафіозні угруповання, албанські і східноєвропейські групи, а також мотоциклетні банди. Але азійські, африканські і американські групи також брали активну участь в організованому злочинному бізнесі в Європі, який оцінюється в 110 мільярдів євро на рік, і все частіше вони співпрацюють один з одним [4, с. 1].

Мафіозні структури в Україні та їх зв'язки після створення незалежної держави де почала формуватися вільна економічна діяльність, почали створюватись на початку 90-их років. За спостереженням виконавчого директора Transparency International в Україні Олексія Хмари, головну роль у організованій, схожій на мафіозні структури злочинності грали «братки» – колишні спортсмени, кримінальні авторитети экс-радянського періоду. Але на початку 2000-их після численних кримінальних війн структура злочинності суттєво змінилась. Криміналітет «класичного» пост-радянського зразка придбав активи у бізнесі, припинив фактично свою діяльність, поступившись місцем новим гравцям – мафіозним угрупованням, що почали налагоджувати зв'язки із кримінальним світом та світом політики, чиновниками різного рівня.

На думку експерта активний рух у напрямку створення дієздатних мафіозних угруповань стався на межі 2010 року, коли деякі галузі економіки почали відверто контролюватись певними кланами та особами, що отримали як кримінальний захист так і політичне прикриття у своїй діяльності.

На думку експерта найбільш корумпованим мафіозним впливом є сектор енергетичних проєктів, як дуже рентабельний. Також під впливом мафіозних груп є готельний бізнес, підпільний та легальний гральний бізнес. Сьогодні активно проявляють зацікавленість мафіозні структури бізнесом у аграрному секторі та у сегменті експорту-імпорту товарів через країни ЄС [5, с. 1].

Список використаних джерел:

1. Політична енциклопедія / ред.кол.: Ю. Левенець (голова); Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. С. 433.
2. Пітер Л. Італійська мафія: як кримінальні клани поширились світом / Л. Пітер. С. 1. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42858324>
3. Як російська мафія діє в Україні, і чим вона загрожує світові. С. 1. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/galeotti-risojska-mafia/4365626.html>
4. Європол: мафія більше загрожує безпеці ЄС, ніж тероризм або міграція. С. 1. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/04/17/7095294/>
5. Щур М. В Украине мафия – это государство / М. Щур. С. 1. URL: https://antikor.com.ua/articles/85391-v_ukraine_mafija_-_eto_gosudarstvo

Максимов Р.Р.

студент,

Науковий керівник: Динту В.А.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗА УЧАСТІ АДВОКАТА ТА СПЕЦІАЛІСТА

Одним із дискусійних питань у юридичній літературі є питання про правовий статус адвоката свідка. Так, п. 2 ч. 1 ст. 66 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України передбачено, що свідок має право користуватися під час давання показань та участі в проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями ст. 50 цього Кодексу. Щодо Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», то він надання правової допомоги свідку в кримінальному провадженні взагалі виділяє як окремий вид адвокатської діяльності [3, ст. 19].

Потрібно звернути увагу на те, що в юридичній літературі наявна й інша точка зору щодо статусу адвоката свідка в кримінальному провадженні. Так, серед науковців досить поширеною є думку, за якою адвокат свідка повинен набувати статус представника. Зокрема, такої позиції дотримується І.В. Гловюк, яка зазначає : «...незважаючи на те, що свідок не належить до сторін кримінального провадження, він має власний інтерес у кримінальному провадженні: наприклад, щоб допит

був проведений із дотриманням вимог КПК, щоб за наявності для того підстав до нього були застосовані заходи безпеки тощо, тому, відповідно, може користуватися допомогою адвоката для забезпечення реалізації цих та інших законних інтересів. Відсутність у суб'єкта матеріально-правового інтересу не виключає наявності процесуальних інтересів. Відповідно, варто визнати можливість існування договірною представництва інтересів свідка; складно заперечувати при цьому представницький характер діяльності адвоката свідка» [4, с. 200–201].

Для визначення правового статусу адвоката свідка в кримінальному процесі, насамперед необхідно виходити з того, що основним призначенням адвокатури й, зокрема, адвоката є надання правової допомоги особам, у тому числі й свідку. У цьому разі потрібно врахувати й твердження А.О. Орлової про те, що «процесуальний статус адвоката в кримінальному процесі диференціюється залежно від мети його залучення в кримінальний процес у конкретній кримінальному провадженні зацікавленими учасниками, що потребують отримання юридичної допомоги, і впливає на специфіку взаємодії зі спеціально уповноваженими посадовими особами, які здійснюють кримінальне судочинство» [5].

Відповідно до ч. 5 ст. 224 КПК України знаходимо, що під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис [2, ст. 224]. При цьому якихось додаткових умов щодо застосування технічних засобів ст. 224 КПК України не містить. Законодавець встановлює можливість застосування технічних засобів і не конкретизує, ким із учасників кримінального провадження вони можуть застосовуватися. Право адвоката надане йому спеціальним законом, право підозрюваного, звинуваченого чи потерпілого, а також дозвіл законодавця, викладений у ст. 224 КПК України, не дають підстав слідчому заборонити застосування технічних засобів адвокатом під час проведення процесуальних дій. У даному випадку законодавець наголошує на прямому дозволі застосування засобів фіксації процесу. Згідно ч. 1 ст. 107 КПК України, рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. Таке клопотання адвокатом може бути висловлене в усній формі з фіксацією цього факту в протоколі процесуальної дії. Зазвичай

слідчі наполягають, щоб це клопотання було викладено письмово. У такому випадку адвокату потрібно мати при собі заздалегідь заготовлені бланки клопотань, які швидко заповнюються і надаються слідчому з обов'язковим підписом, датою та часом отримання на копії клопотання, яка залишається адвокату.

Кримінальним процесуальним законодавством закріплено можливість отримання усних консультацій або письмових роз'яснень спеціаліста, наданих на підставі його спеціальних знань. Крім того, під час дослідження доказів у суді спеціалістам також можуть ставитися питання учасниками судового провадження (ч. 3 ст. 357, ч. 2 ст. 358 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України; ст. 360 КПК України), що, на нашу думку, за своєю сутністю є окремим видом допиту – допитом спеціаліста. Специфіку його проведення зумовлюють такі чинники: 1) процесуальний статус спеціаліста; 2) обмеженість предмета його допиту певною галуззю знань і компетенцією обізнаної особи; 3) сутність наявної в допитуваного інформації; 4) можлива залежність від форми його участі в процесі. Вагоме значення має також позиція, яку займає допитуваний, а також ситуація, що складається під час допиту.

Спеціаліст є особою, не заінтересованою в результатах вирішення справи, що відображається в його висновках і роз'ясненнях. На відміну від судового експерта, під час допиту якого питання не мають виходити за межі предмета проведеної ним судової експертизи, спеціаліст може бути допитаний стосовно більш широкого спектру обставин розслідуваної події. Необхідно звернути увагу на те, що, як зазначає Л.В. Лазарева, принциповою відмінністю спеціаліста від судового експерта є те, що він може бути залучений для надання допомоги й за відсутності вимоги щодо отримання його висновку, тобто за відсутності останнього [6, с. 203]. Така специфіка має вагоме значення для визначення тактики допиту таких осіб.

Предмет допиту спеціаліста має певні обмеження, які характерні для тієї галузі знань, у якій спеціаліст є компетентним. Отже, питання, які можуть бути поставлені спеціалісту, також мають належати до компетенції спеціаліста. В іншому випадку надана ним інформація не матиме доказового значення. Особливу увагу необхідно звертати на близькі галузі (бухгалтерський облік, податкове законодавство тощо), які хоча й мають певну схожість, проте не є тотожними.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17.
4. Гловюк І.В. Адвокат свидетеля: проблемы функциональной направленности деятельности и уголовно-процессуального статуса по УПК Украины / И.В. Гловюк // Актуальные проблемы совершенствования законодательства и правоприменения : материалы IV Международной научно-практической конференции, г. Уфа, 08 февраля 2014 г. : в 2 ч. – Уфа : Евразийский научно-исследовательский институт проблем права, 2014. – Ч. 2. – 2014. – С. 199–204.
5. Орлова А.А. К вопросу о статусе адвоката на досудебных этапах уголовного судопроизводства / А.А. Орлова // Материал подготовлен для системы КонсультантПлюс. – 2007. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www. center-bereg.ru/j2153.html](http://www.center-bereg.ru/j2153.html)
6. Лазарева Л.В. Специальные знания и их применение в доказывании по уголовному делу : [монография] / Л.В. Лазарева. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 224 с.

Петрук В.С.

завідувач сектору фізико-хімічних досліджень;

Сливка І.Ю.

старший судовий експерт,

*Закарпатський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України*

МОЖЛИВІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ НАЯВНОСТІ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ АБО ЇХ ЗАЛИШКІВ В СЛІДАХ ПАПІЛЯРНИХ УЗОРІВ

Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів є одними з найнебезпечніших. Їх своєчасне розкриття та попередження є одним з важливих завдань держави. Не останню роль в процесі розкриття відіграє експертиза матеріалів,

речовин та виробів, яка дозволяє встановити наявність тих чи інших наркотичних засобів в об'єкті, що наданий на дослідження. Крім цього, певне значення при розкритті може мати дактилоскопічна експертиза, яка дозволяє ідентифікувати особу за слідами папілярних узорів, які залишені на місці злочину. Однак, в процесі розкриття злочину, який пов'язаний з обігом наркотичних засобів може виникнути потреба встановити, чи наявні сліди таких речовин у відбитках пальців рук. Теоретично, це дасть змогу стверджувати, що дана особа контактувала з наркотичними речовинами, психотропними речовинами чи їх аналогами, та брала участь у злочинах пов'язаних з незаконним обігом наркотиків.

Дана експертиза може проводитися як комплексна експертиза з залученням експерта-криміналіста, який має право проводити судову дактилоскопічну експертизу та експерта-хіміка з правом проведення судової експертизи матеріалів, речовин та виробів, за експертною спеціальністю дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Слід пам'ятати, що оскільки в процесі судової експертизи матеріалів, речовин та виробів слід папілярного візерунку знищується, то спершу повинна виконуватись судова дактилоскопічна експертиза і тільки в разі позитивного висновку експерта («слід папілярного візерунку придатний для ідентифікації особи, що його залишила» або встановлення конкретної особи, що залишила слід), проводиться судова експертиза матеріалів, речовин та виробів. Це пов'язано з тим, що в процесі дослідження сліду на наявність наркотичних речовин чи їх залишків відбувається знищення сліду в процесі переносу на інший об'єкт-носії чи екстракцію.

Першим етапом буде проведення дактилоскопічної експертизи, на вирішення якої можуть бути поставлені запитання з приводу придатності сліду для ідентифікації особи та питання, чи залишений даний слід певною особою.

Дактилоскопічна експертиза повинна проводитися в лабораторних умовах в стерильних приміщеннях, що виключає можливість забруднення досліджуваного об'єкту.

Другим етапом буде проведення судової експертизи матеріалів, речовин та виробів, під час проведення якої є необхідність встановлення:

1) чи є в наданих слідах папілярних узорів залишки наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів?

2) чи є в наданих контрольних взірцях залишки наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів?

Другий етап комплексної експертизи, а саме судова експертиза матеріалів, речовин та виробів складається з таких етапів:

1) з слідоносія (темна чи світла дактилоскопічні плівки, відрізки клейкої стрічки «скотч», тощо) вирізається ділянка, на якій розташований слід папілярного візерунку, що перед цим був досліджений експертом-дактилоскопістом;

2) відрізаний фрагмент слідоносія поміщають у стерильне скляне годинникове скельце та додають метанол;

3) для кращого розчинення, розчин піддають дії ультразвуку;

4) даний розчин відбирають піпеткою та фільтрують;

5) відфільтрований розчин переноситься у стерильну віалу;

6) готовий розчин досліджується за допомогою хромато-мас-спектрометра.

Дослідження проводили на хромато-мас спектрометрі Shimadzu QR2020 EI, за наступних умов:

– капілярна колонка –Rti-5MS (довжина – 30 м; діаметр – 0,25 мм; фаза – 0,5 мкм);

– постійний потік – 1,0 мл/хв, газ-носій – гелій;

– інжектор Split 20:1;

– температура випарника – $T=250^{\circ}\text{C}$;

– термостат – $T_{\text{поч.}}=100^{\circ}\text{C}$, тримати 2хв, нагрівання – $15^{\circ}\text{C}/\text{хв}$, $T_{\text{кінц.}}=280^{\circ}\text{C}$, тримати 10 хв;

– проба – 1,0 мкл (автоматичне введення);

– температур інтерфейсу $T=280^{\circ}\text{C}$, іонного джерел $T=200^{\circ}\text{C}$.

Такий самий процес дослідження проводять й щодо контрольних зразків (чистий слідоносій).

Експеримент:

З метою перевірки даного способу в Закарпатському науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі було проведено наступний експеримент (лабораторні умови, температура повітря в приміщенні лабораторії 20° за Цельсієм, вологість повітря 41%, тиск 755мм ртутного стовпчика, експеримент проводився в латексних рукавичках):

1) сліди отримані шляхом контактної взаємодії предмету носія на поверхні якої міститься зразок наркотичного засобу та чистої поверхні

(для експерименту використовувалися три чисті аркуші паперу білого кольору формату А4).

2) дані сліди на трьох аркушах паперу були оброблені темним магнітним дактилоскопічним порошком (використовувався порошок компанії «SIRCHIE») за допомогою магнітного пензля;

3) виявлені сліди було відкопійовано на відрізки клейкої прозорої стрічки типу «скотч» та наклеєно на чисті аркуші білого паперу;

4) сліди з слідоносіями були упаковані в три різні паперові конверти.

5) було проведено дослідження за раніше описаною процедурою.

Результати експерименту:

В результаті експерименту встановлено, що на слідоносіях, які досліджувались було виявлено наркотичний засіб, який піддавався переносу – героїн. Дані результати були отримані з використанням хромато-мас спектрометру Shimadzu QP2020 EI.

В слідах, що були залишені «чистими» руками (до контакту з наркотичними речовинами) слідів наркотичних засобів або їх залишків виявлено не було.

В слідах, що були залишені руками після контакту з наркотичними речовинами, але які після контакту були очищені під протічною водою з використанням миючих засобів слідів наркотичних засобів або їх залишків виявлено не було.

Отже, виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та їх залишків у відбитках пальців рук та відсутність таких речовин у контрольних зразках може свідчити про те, що дана особа контактувала з вищезазначеними речовинами. Однак, стверджувати про це можна лише при правильному вилученні слідів папілярних узорів. При огляді місця події, окрім самого сліду, необхідно вилучати контрольні зразки з поверхні навколо сліду на відстані 5-10см. Контрольні зразки необхідно вилучати так само, як слід папілярних візерунків (наприклад, якщо слід папілярних візерунків виявлено за допомогою дактилоскопічного порошку та вилучено на темну дактилоскопічну плівку, то ділянку для контрольного зразку також необхідно обробити дактилоскопічним порошком та вилучити його на дактилоскопічну плівку). Слід та контрольні зразки необхідно упаковувати в різні пакети, на яких слід нанести відповідні написи. Для спрощення даної процедури також можливо використовувати дактилоскопічні плівки значного розміру (більше 300мм в довжину), що дасть можливість «захоплювати» контрольну ділянку. Даний процес

можливий лише при використанні новітньої та передової техніки, оскільки залишки наркотичної речовини є надмалими, тому є необхідним використання надчутливих хромато-мас-спектрометрів. Також, використання даного методу є можливим при встановленні, чи наявності на різних поверхнях залишки таких речовин.

Даний метод є експериментальним та потребує подальшого вивчення з метою імплементації в слідчу і судово-експертну практику.

Список використаних джерел:

1. Практичні рекомендації з вилучення, фіксації та упакування слідової інформації при проведенні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Методичний посібник // Київ, 2011. – 69 с.

НОТАТКИ

Наукове видання

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
ДЕРЖАВИ**

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: В. Удовиченко

Контактна інформація організаційного комітету:
73005, Україна, м. Херсон, а/с 20,
Науковий журнал «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 08.07.2019. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 5,81. Тираж 100. Замовлення № 0719/23.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.